

Müşterekleştirme ve Çitlemenin Zamanı: Göllüce'de Toprak Mücadeleleri¹

Begüm Özden Fırat²

Öz

Yazı, müşterekleştirme pratikleri ve çitleme süreçleri arasındaki ilişkinin zamansal boyutuna odaklanıyor. Yazının merkezinde İzmir'in Torbalı ilçesine bağlı Göllüce köyünde, köylü ve toprak ağası ve daha sonra köylü ve arazileri satın alan şirket arasında, 1950'lerden itibaren kristalize olan ve günümüze dek süren toprak mücadelesi çerçevesinde çitleme ve müşterekleştirme eylemlerinin mekânsal ve zamansal ilişkisi yer alıyor. Söz konusu vaka, çitlemeleri toplulukları dereceli olarak piyasadan özerkleşen toplumsal ilişkilerinden mülksüzleştirilen, özel mülkiyet, piyasa ilişkisi ve disiplini dayatan mekânsal bir rejim olarak tartışmayı, bununla birlikte çitleme ve müşterekleştirme arasındaki diyalektik ilişkinin zamansal niteliğine odaklanmayı gerektiriyor. Yazıda, Göllüce vakası üzerinden çitleme ve müşterekleştirme arasındaki bu "ikili hareketin" ritim, zamanlama, tempo ve süre gibi zamansal niteliklerini iki eksen boyunca takip ediyorum. Birincisi çitlemenin farklı mekânsal stratejilerine karşı günbegün icra edilen, dağınık, bazen bireysel, çokça kolektif sürgit müşterekleştirme eylemlerinin "aksak" ritimli zamanı. İkincisi ise 1969'da dönemin yükselen politik ve toplumsal hareketleriyle birlikte gerçekleşen toprak işgali gibi, çitlemelere karşı süregiden müşterekleştirme eylemlerinin birikerek patladığı, diğer yerlerdeki mücadelelerle eşzamanlılık kazandığı ve bir harekete dönüştüğü anların "eşzamanlı zamansallığı." Sosyal bilimciler kadar devrimciler de gözlerini bu "patlama anlarına" dikerler. Oysa aksak ritimli gündelik müşterekleştirme eylemleri bazen sessiz, bazen bireysel bazen de kolektif biçimler olarak bu anları önceler, hatta onları mümkün kılar. Yazıda, aralarında bir hiyerarşi kurmaksızın çitleme ve müşterekleştirme süreçleri arasındaki bu iki farklı zamansal ilişkiye odaklanarak, Göllüce'deki toprak mücadelesini anlamaya çalışıyor, bu şekilde teorik düzlemde müşterekleştirme ve çitleme arasındaki ikili hareketin zamansal boyutunu tartışmaya açmayı umuyorum.

Anahtar Kelimeler: *Toprak İşgalleri, 1960'lar Türkiye'si, Köylü Hareketleri, Çitleme, Müşterekleştirme, Müşterekler*

Time of Commoning and Enclosure: Land Struggles in Göllüce

Abstract

This article discusses the temporal dimension of the relationship between commoning practices and enclosure processes by focusing on the commoning struggles of the villagers of Göllüce in İzmir against that of the land owner's acts of enclosure, a struggle that is going on since the 1950s till today. I follow the temporal characteristics of the double movement between acts of enclosure and commoning by focusing on their respective rhythm, timing, tempo and duration on two interrelated temporal levels. The first is the "syncopated" rhythm of those of the irregular, fragmented and messy everyday acts of commoning taking place against different spatial strategies of enclosure. The second is the it "coeval" temporality of those moments in which the ongoing collective action

1 Makaleyi değerlendiren hakemlere ve yazıya katkılarından dolayı Mehmet Öner Martin, Fırat Genç ve Ali Yalçın Göymen'e teşekkür ederim.

2 Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Öğretim Üyesi, begum.ozden.firat@msgsu.edu.tr
Makale Gönderim ve Kabul Tarihi: 1.11.2018 – 30.12.2018
ORCID Numarası: 0000-0002-1351-4823

against enclosures, such as the land occupation taken place in Göllüce in 1969, accumulates in concurrency with other local struggles and becomes a movement. I try to understand the land struggle in Göllüce by focusing on these two different temporal relationships between the processes of enclosure and commoning without establishing a hierarchy between them, hoping to discuss the temporal dimension of the double movement between the commoning and the enclosure on the theoretical plane.

Keywords: *Land Occupations, 1960's Turkey, Peasant Movements, Commoning, Land Enclosure, Commons*

Müşterekler ve çitleme kavram çifti neoliberal birikim süreçlerinin yaygınlaşması ve yoğunlaşmasıyla birlikte, bugün eleştirel sosyal bilimler literatürüne ve toplumsal hareketlerin söz dağarcığına sirayet etmiş vaziyette. Marx'ın ([1867] 2011) ilk birikim tezine atıfla geliştirilen “neoliberal çitlemeler” (Midnight Notes Collective, 1990) ya da “mülksüzleştirerek/el koyarak birikim” (Harvey, 2004) kavramsallaştırmaları sermayenin mekânsal ve toplumsal temellük süreçlerini tarihselleştirmek ve Türkiye’de 2000’ler sonrası başat hale gelen enerji ve inşaat odaklı sermaye birikim süreçlerini derinlemesine kavramak açısından oldukça kullanışlı görünüyor. Benzer şekilde müşterekler ve müşterekleştirme pratikleri kavramları kırdı HES ve termik santral inşaatlarına ve maden yatırımlarına karşı ortaya çıkan yerel direnişleri ve kentte mahallelere yönelik kentsel dönüşüm tehdidinde ve kamu arazilerinin ve mülklerinin satışına karşı yükselen toplumsal muhalefeti anlamak için yeni bir bakış açısı sağlıyor. Müşterekler kavramı, bu yeni yerel direnişlerin önceki toplumsal ve politik hareketlerden aktör, eylem repertuarı, örgütlenme ve talepler düzeylerinde farklılaşmalarını görmemize olanak sağladığı kadar hareketler arasındaki süreklilikleri ve ortaklaşmaların olası biçimlerini de tartışmamıza imkân tanıyor.

Müşterekler tartışması bize “bugün”de yeni olanı gösterdiği kadar, günümüz mücadelelerini tarihsel bir süreklilik ve derinlik içerisinde görmemize de olanak veriyor. Marx ([1867], 2011) tarafından kapitalist sermayenin zora dayalı doğuşunu analiz etmek için kullanılan tarihsel müşterekler ve çitleme kavram çifti, 1990’lardan itibaren ilksel birikimin kapitalist sermaye birikimine içkin olduğu ve süreklilik arz ettiği iddiasıyla eleştirel sosyal bilimler yazınına geri döndü.³ Bu tarihsel konjonktür, fikrî mülkiyet hakları, genetik materyalin patent ve lisans haklarının çitlenmesi, hava, su, orman gibi küresel müşterekler ile kültürel biçimler, ürünler, miras ve yaratıcılık gibi kültürel müştereklerin çevrelenmesi ve metalaştırılması, üniversiteler gibi kamu hizmeti veren kurumların özelleştirilmesi ve kamu hizmetlerinin (su, elektrik gibi) piyasalaştırılması yoluyla toplumsal müştereklerin yeni bir metalaştırma ve çitleme hareketiyle karşı karşıya kaldığını gösteriyordu (Harvey, 2004: 123). Aynı dönemde, neoliberal “çitleme hareketi” karşı, küresel güney ve kuzeyde müştereklerin

3 Massimo de Angelis, Silvia Federici, George Caffentzis ve Werner Bonefeld gibi otonomist Marksist düşünürlerin müşterekler üzerine yazıları için bkz. The Commoner dergisi: www.commoner.org.uk. Süreklilik tezini savunan iyi bir derleme için bkz. Göztepe (der., 2014).

savunulmasına ve yeni müşterekleştirme pratiklerinin yaratılmasına dayanan farklı yerel mücadeleler ortaya çıkıyordu (Fırat, 2018). Böylesi bir konjonktürde tarihsel müşterekler üzerine kaleme aldığı *The Magna Carta Manifesto: Liberty and Commons for All* (2008) adlı çalışmasında Peter Linebaugh'ın geliştirdiği müşterekleştirme (*commoning*) kavramı, çitlemeler karşısında müşterekleştirmenin de tarihsel sürekliliğine işaret ediyordu.⁴ Linebaugh müşterekleri verili alan ya da kaynaklar olarak görmek yerine, bu alanları *müşterekleştiren* toplumsal ilişki ve süreçlere odaklanıyor. Linebaugh'ın kolektif eylemi ve onun zamansal sürekliliğini merkeze alan tarihsel analizi bugün, neoliberal çitleme harekâtına konu olan müştereklerin nasıl müşterekleştirilmiş olduklarını sormamızı gerektiriyor.

Müşterekler üzerine yapılan yeni çalışmaların çoğunluğu, müştereklerin çitlenmesi anında ortaya çıkan eylemlerin savunmacı ya da kurucu niteliklerine odaklanarak çatışma anına merkezi önem atfediyor. Bu çalışmalar, hâlihazırda müşterek olarak nitelendirebileceğimiz alanları müşterek kılan önceki kolektif eylem ve gündelik pratikleri görünmez kılma riskini taşıyor. Diğer yandan bu yaklaşım, müşterekleştirme ve çitleme süreçleri arasındaki zamansal ilişkiyi dışarıda bırakan, kaynak odaklı zamansız bir analizi beraberinde getirme riski taşıyor. Müşterekleştirme pratiklerini, yani alanları müşterekleştiren kolektif eylemleri ve toplumsal ilişkileri merkeze alan bir yaklaşım ise analizin içerisine süreçleri, ritimleri ve süreyi, yani zamanı katmak durumunda.⁵

Müşterekler, çitleme ve müşterekleştirme pratiklerinden oluşan kavram seti analitik, tarihsel ve politik olarak zamansal bir boyuta sahiptir. Tarihsel süreklilik tezi, tarih üstü bir yaklaşımdan ziyade belirli tarihsel coğrafi konjonktürde müşterekler ve çitleme arasındaki ilişkinin dönüşümüne ve bu konjonktürdeki toplumsal ilişki ve süreçlere odaklanmamızı gerektirir. Müşterekleştirme pratikleri kavramı ise hem eylemin süreçsel ve ilişkisel niteliğine vurgu yapar hem de verili bir eylemi onu önceleyen kolektif pratiklerle ilişkilendirmemizi gerektirir. Politik olarak ise, verili müşterekleri müşterekleştiren tarihsel toplumsal süreçlerden yola çıkarak bugününün mücadelelerini kavramamızı ve geleceğin toplumsallığını tahayyül etmemizi mümkün kılar.⁶

Bu yazıda müşterekleştirme pratikleri ve çitleme süreçleri arasındaki ilişkinin zamansal boyutuna odaklanıyorum. Yazının merkezinde İzmir'in Torbalı ilçesine

4 Magna Carta'nın eki niteliğinde "Orman Şartnamesini" merkeze alan çalışmada Linebaugh 13. yüzyıl iştirakçilerinin (*commoners*) ormandan ağaç toplamak ve kralın arazisine köy kurmak gibi ortak gelenekleri sürdürerek ve yenilerini geliştirerek kralın bu pratikleri hak olarak tanımayaya zorladıklarını anlatır. Burada önemli nokta bu hakların yukarıdan bahşedilmemiş, hâlihazırda var olan müştereklik geleneklerinin kolektif eylem sonucunda *de facto* haklar olarak kabul edilmeye zorlanmış olmasıdır.

5 De Angelis'in (2007) "faz zamanı" (*phase time*) olarak tanımladığı lineer ve döngüsel zaman arasındaki ilişkinin kırıldığı *exodus*'un ve kaçış çizgilerinin ihtimallerinin belirlediği, yeni toplumsal norm ve değerler üreten kopuş anlarına odaklanan yaklaşımı ya da kentsel mekânın üretimini gündelik mekânsal müşterekleştirme pratikleriyle birlikte düşünmeyi öneren Stavros Stavrides'in (2018) kitabı, müşterekler tartışması bağlamında zamanı analitik bir araştırma düzeyi olarak tanımlayan nadir çalışmalardır.

6 Müşterekler perspektifinden toplumsal ve politik devrim arasındaki farkı tartışan bir yazı için bkz. De Angelis (2014).

bağlı Göllüce köyünde, köylü ve toprak ağası ve daha sonra köylü ve arazileri satın alan şirket arasında, 1950'lerden itibaren kristalize olan ve günümüze dek süren toprak mücadelesi çerçevesinde çitleme ve müşterekleştirme eylemlerinin mekânsal ve zamansal ilişkisi yer alıyor. Bugün mera ihtilafı ya da toprak çekişmesi olarak değerlendirilebilecek bu süreç, çitlemeleri toplulukları dereceli olarak piyasadan özerkleşen toplumsal ilişkilerinden mülksüzleştiren, özel mülkiyet, piyasa ilişkisi ve disiplinini dayatan mekânsal bir rejim olarak tartışmayı, bununla birlikte çitleme ve müşterekleştirme arasındaki diyalektik ilişkinin zamansal niteliğine odaklanmayı gerektiriyor.

Çitlemeler ve müşterekler arasındaki ilişki, de Angelis'in Polanyi'yi yorumlayarak belirttiği gibi, "bir tarafta içsel bir sınır olmadan toplumun varlığını tehdit eden piyasanın tarihsel hareketi, diğer tarafta ise toplumun geliştirdiği kendini koruma eğilimi ve bu doğrultuda oluşturduğu kurumlar" bulunan "ikili bir harekete" dayanır (2014: 104). Toplumsal güçler, çitlemeye karşı savunmacı olduğu kadar alan açıcı ve yeniden müşterekleştirici nitelikler kazanabilir. Bu nedenle, sermaye bir yandan toplumsal yaşam alanlarını sermaye birikim süreçleri öncelikleri doğrultusunda içermeye çalışan, diğer yandan da hâlihazırda çitlenmiş alanları geri almaya ve yeni müşterekler üretmeye yönelen mücadeleleri bertaraf etmeye dayalı iki taraflı bir saldırı gerçekleştirmek zorundadır. Yazıda, Göllüce vakası üzerinden çitleme ve müşterekleştirme arasındaki bu "ikili hareketin" ritim, zamanlama, tempo ve süre gibi zamansal niteliklerini iki eksen boyunca takip ediyorum. Birincisi, çitlemenin farklı mekânsal stratejilerine karşı günbegün icra edilen, dağınık, bazen bireysel, çokça kolektif sürgit müşterekleştirme eylemlerinin "aksak" ritimli zamanı. İkincisi ise, 1969'da dönemin yükselen politik ve toplumsal hareketleriyle birlikte gerçekleşen toprak işgali gibi, çitlemelere karşı süregiden müşterekleştirme eylemlerinin birikerek patladığı, diğer yerlerdeki mücadelelerle eşzamanlılık kazandığı ve bir harekete dönüştüğü anların "eşzamanlı zamansallığı." Sosyal bilimciler kadar devrimciler de gözlerini bu "patlama anlarına" dikerler. Oysa aksak ritimli gündelik müşterekleştirme eylemleri bazen sessiz, bazen bireysel bazen de kolektif biçimler olarak bu anları önceler, hatta onları mümkün kılar. Yazıda, aralarında bir hiyerarşi kurmaksızın çitleme ve müşterekleştirme süreçleri arasındaki bu iki farklı zamansal ilişkiye odaklanarak Göllüce'deki toprak mücadelesini anlamaya çalışıyor, bu şekilde teorik düzlemde müşterekleştirme ve çitleme arasındaki ikili hareketin zamansal boyutunu tartışmaya açmayı umuyorum.

Göllüce'de mücadele

İzmir'in Torbalı ilçesine bağlı Göllüce 614 nüfusa sahip bir Alevi köyü. Büyükşehir yasasıyla mahalle statüsü kazanan Göllüce, muhtarın aktarımına göre köy ortak her hangi bir varlığa sahip olmadığı için mülk anlamında diğer köyler gibi

bir kayıp yaşamamış (M. Teker, 2016).⁷ Zira Göllüce hiç bir zaman köy kullanımına tabi bir meraya dahi sahip olmamış. Bugün, köyün etrafını çevreleyen ve hukuki olarak mera statüsüne sahip araziler köyün hemen yanı başında yer alan Defne Tarım A.Ş. adlı şirkete ait. Bu topraklar, Göllüceliler için iktisadi, toplumsal ve kültürel anlamıyla ortak bir alan. Köyün asli geçim kaynağını küçükbaş hayvancılık ve kümes hayvancılığı oluşturuyor. Köylüler süt, oğlak ve yumurta satıyor, çoğunluğu hane içi tüketim için olmak üzere peynir üretimi de yapıyor. Hayvanı olmayan haneler de meradan salyangoz, kekik, hardal gibi otlar toplayarak satıyor, bir kısmını geçimlik kullanım için ayırıyor. Yakacak çalı çırpı da yine meradan toplanıyor. Dolayısıyla, mera Göllüceliler için yüksek bir ekonomik değere sahip; hem pazara bağlı hem de geçimlik ekonominin sağlandığı temel alan. Öte yandan, mera bir araya gelmenin ve ortak iş yapmanın da zemini. Örneğin hayvanları otlatmaya çıktıkları, köylülerin deyimiyle dağlar, kadınların bir aradalığını sağlayan yegane alan gibi görünüyor. Köyün genç erkekleri için de mera içerisindeki göl kenarı, dolaşmaya gidilen, birlikte içki içilen ve sohbet edilen bir yer. Dolayısıyla, mahalle statüsündeki Göllüce'yi köy; Göllüceliler'i de köylü yapan şey özel mülkiyete tabi söz konusu mera.

Kasım 2015'te köylülerin 300 yıldır mera olarak kullandıklarını iddia ettikleri araziler Defne Tarım A.Ş. tarafından önceki sahibi Evliyazade ailesinden satın alınır. Şirket bu arazilerin etrafını köye sadece bir giriş yolu bırakacak şekilde çitle çevirir. Köylüler, kadimden beri hayvan otlatmak, ot ve yakıt toplamak için kullandıkları arazilerden sürülür. Şirketin satın aldığı yaklaşık 1200 dekar arazi 19. yy sonlarında Tire'ye göç eden Adnan Menderes'in dedesi Hacı Ali Paşa'nın mülkiyetine geçirdiği arazilerden bir kısmına tekabül ediyor. 19. yy ortalarına ait temettuat defterinde Göllüce, kime ait olduğu belirtilmeyen 37 haneli "köy haline gelmiş bir çiftliktir" (Gökmen, 2015: 203). Bugünkü mücadeleye konu olan mera arazisini de içerecek şekilde bölgedeki toprakların büyük bölümünün Hacı Ali Paşa'nın mülkiyetine nasıl geçtiğini bilmiyoruz. Fakat Şevket Süreyya Aydemir'in *Menderes'in Dramı* (2006) adlı kitabından aşağıda aktarılan bölüm bize bir fikir veriyor. Aydemir'e göre Hacı Ali Paşa,

Söylendiğine göre, bir süre de dağlarda silahlı olarak dolaşmıştır [...] Sonunda onun, belki bu gücüne ve itibarına da dayanarak, Tire taraflarında bir çiftliği kahya olduğu söylenir. Gene söylendiğine göre, işte bu kahyalık sırasındadır ki Ali, çiftliğin dul kalan hanımıyla evlenmiş, böylece de Ali Ağa olmuştur [...] Bir gün saraydan kendisine, bir de sivil paşalık fermanı gelir [...] Ali de böylece, idareye sadık bir hacı Ali Paşa oldu. Hem Küçük Menderes, hem Büyük Menderes havzalarında nüfuzunu kurdu. Tireli Hacı Ali Paşa olarak şöhret buldu... Fakat Anadolu'nun kanunu, bu

7 Makalede atıf yapılan görüşmeler, Göllüce'de 1-4 Nisan 2016 tarihleri arasında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde vermekte olduğum "Toplumsal Hareketler Sosyolojisi" dersi kapsamında öğrencilerle birlikte gerçekleştirdiğimiz 30 kişiyle yapılandırılmış görüşmelerden oluşan saha araştırmasından ve MSGSÜ 2017 Bilimsel Araştırma Projeleri desteğiyle yürüttüğüm "Türkiye'de Toprak Mülkiyetinin Oluşumu: Göllüce Köyü Örneği" başlıklı araştırma kapsamında 20-25 Mart'ta Göllüce, Torbalı ve İzmir merkezde yapılan araştırmadan alınmıştır.

paşanın hikayesinde de görürüz. Galiba kendilerine zararı dokundu sanan bazı Rum köylüleri, yahut o bölgede söylendiği gibi eşkiyası, Balkan Harbi'nden önce veya o sıralarda, Hacı Ali Paşa'yı pusuya düşerek öldürdüler" (2006: 18-19).

Bu yazı çerçevesinde Hacı Ali Paşa'nın dönemi için pek de istisnai görünmeyen bu mülk edinme stratejisini detaylı olarak tartışmayacağım. Fakat yine de, gaspa dayalı mülk edinme biçimini, 19. yüzyıl sonunda "kurulmaya" başlayan toprak üzerindeki özel mülkiyet rejiminin genelleştirmeye yeltendiği toprak sahipliği sisteminin muğlaklığı içerisinde hareket ettiği ve kuruluşunun yereldeki güç ilişkileri tarafından şekillendiği iddiası ile birlikte düşünmek gerekiyor (İslamoğlu 2001, 2004; Terzibaşoğlu, 2006).

Göllüce ikinci kez 1960'larda görünür olur. Köyün hemen bitişiğinde artık Adnan Menderes'in halası Mesude Evliyazade ve eşi İzmir'in ünlü tüccar ailelerinden Nejad Evliyazade'ye ait Evliyazade Çiftliği yer alır. Köylülerin "hanım ağa" olarak adlandırdıkları Mesude Evliyazade ve Göllüceliler arasında bugünü andıran "toprak çekişmesi" 1940'ların ortasından itibaren ortaya çıkmaya başlar. Evliyazadeler, söz konusu araziler üzerinde Osmanlı tapularına dayandırdıkları özel mülkiyet iddiasını ileri sürerken, köylüler ise kadim kullanım hakkına dayalı müşterek bir sahiplik iddiasında bulunur. 1968'de Göllüce'de yapılan kadastro ölçümlerinin tamamlanmasının ardından Mesude Evliyazade'nin hazine arazilerini kendi mülkiyetine geçirdiğinin anlaşılması üzerine, köylüler hanım ağanın gasp ettiği arazileri işgal eder. İşgal, yıllardır süren toprak mücadelesinde taraflar arasındaki güç ilişkilerini dönüştüren ve alandaki kullanım pratiklerini değiştiren bir eylem olur.

Göllüce hikayesinde—şimdilik—son kırılma 2015'te gerçekleşir. Çiftliğin "son ağası" Osman Evliyazade'nin vefatını takiben ortaya çıkan veraset tartışmalarının ardından çiftlik Defne Tarım A.Ş.'ye satılır. Merayı yonca yetiştirmek için kullanmayı planlayan şirket, köylülerin topraklarını kullanmalarını önlemek için araziye çitlerle çevirir. 1969'daki işgalin üzerinden yarım asır geçmeden köylüler, Göllüce'nin etrafını saran dikenli telleri bir kez daha indirerek kadimden beri kullandıklarını iddia ettikleri meralara hayvanlarını çıkartmaya çalışırlar. Yaklaşık bir yıl süren bu mücadele, şirketin mera arazisi içerisinde yer alan bir parseli Torbalı Belediyesi'ne satması ile sönümlenir. Bugün Göllüceliler bir üretim kooperatifi kurmayı tartışıyor; şirketin diktiği çitlerin arasında açtıkları gedikten hayvanlarını dağa götürüyor ve ot toplamaya devam ediyor.

Göllüce'nin hikayesi E.P. Thompson'un (2006) 16-18 yy. arasında İngiltere'de yoksulların müşterek alanlardaki göreneksel haklarını korumak için bazıları yüzyıla yayılan mücadelelerini andırıyor. Thompson'un çoğunlukla mahkeme kayıtlarından faydalanarak anlattığı bu uzun erimli mücadelelerde, yoksulların odun toplamak, balık tutmak ya da bir parktan geçiş yapmak gibi feodal göreneksel haklarını korumak ve hatta genişletmek amacıyla nasıl direndiklerini görüyoruz. Thompson'un çalışması, arkasına aldığı siyasi, hukuki ve fiziki zor kurumlarına rağmen

çitlemelerin yüzyıllarca sürmesinin nedeninin iştirakçilerin hâlihazırdaki müşterek alanları ve göreneksel haklarını savunmaları ve kolektif eylemlerle yeni müşterek alanlar açmaları olduğunu kavrayabiliyoruz. Diğer bir deyişle, anlıyoruz ki, tarihsel çitlemeler zaman alır. Öte yandan, Thompson'ın deyimiyle patrisyenler ve plebler eylemlerini farklı ve karşıt zamansal iddialarla meşrulaştırırlar. Plebler eylemlerini geçmiş pratiklerden kaynaklı göreneksel haklar söylemi içerisinde konumlandırırlar. Buna karşılık patrisyenler çitlemeleri toprakları verimli kılma ilkesine dayandırır ve geleceğe yönelik “iyileştirme” söylemi çerçevesinde meşrulaştırırlar. Biri şimdiki eylemini geçmişteki kolektif müşterekleştirme pratiklerine atıfla çerçevelerken, diğeri şimdiki gelecekteki verimlilik vaadine referans vererek anlamlı kılar.

Dolayısıyla çitleme ve müşterekleştirme arasındaki ilişki mekânsal olduğu kadar zamansal bir karşılaşma ve çatışma da içerir. Alvaro Sevilla-Buitrago (2015) günümüz çitlemelerinin, tıpkı tarihsel çitlemeler gibi, sermayenin mekânsallaşmasıyla birlikte düşünülmesi gerektiğini belirtir. Fakat çitlemelerin belirli tarihsel-coğrafi konjonktürlerde değişim gösterdiğinin de dikkate alınması gerekir. Sevilla-Buitrago'ya göre, çitleme farklı düzeylerde piyasa dışı ve özyönetimci toplumsal ilişkileri içeren mekânları kapitalist değer rejimi ve toplumsal düzeni içerisine sokmayı ve homojenleştirmeyi sağlayan “kapitalizmin evrensel mekânsal eşdeğerleyicisi” olarak görülebilir (2015: 1014-5). Fakat, çitlemeyi sadece tarihsel-mekânsal stratejiler olarak okumak, çitlemelere karşı tabandan hareketlerin müdahalesini, yani sürgit müşterekleştirme pratiklerini ve bu pratiklerin zamansal boyutunu dışarda bırakmak anlamına gelebilir. Zira, tarihsel-coğrafi konjonktürlerdeki dönüşümün tarihselleştirilmesi, devlet-toplum-sermaye ilişkilerindeki makro dönüşümleri kavramamıza olanak tanıırken, köylülerin gündelik müşterekleştirme eylemlerinin varlığını ve zamansallığını kaçırmamıza neden olur. Dolayısıyla tarihsel-coğrafi konjonktürlerdeki dönüşüm, bu dönüşümlerin vuku bulduğu “yer”de ve yereldeki mücadelelerin zamansallığı ile birlikte düşünülmelidir. Gibson-Graham vd. ile birlikte söyleyecek olursak, müşterekleştirme, yapısal dönüşümün farklı ritimlerde ve uzun bir zaman çerçevesi içerisinde gerçekleştiği dağınık ve parçalı bir süreçtir. Yazarlara göre, “[e]ğer sadece dönüşümün görünür olduğu anlara odaklanırsak, hızlı bir dönüşümmüş gibi görünen şeyin koşullarını yaratmaya yardım eden nesiller boyu süregiden emeği gözden kaçırmış oluruz (2016: 208). Öyleyse gözümüzü müşterekleştirme ve çitleme eylemlerinin çoklu zamansallığına ve farklılaşan ritimlerine dikmeliyiz.

Mücadeleye devam!

Toplumsal hareketler çalışmalarında zamansallık üzerine kaleme aldıkları metinlerinde Doug McAdam ve William H. Swell (2001) söz konusu çalışma alanında egemen olan dört analitik zamansal düzeyi tartıştırlar. Bunlardan ilki, özellikle Charles Tilly'nin çalışmalarından yola çıkarak, politik çekişmeyi (*contention*)

sanayileşme, kentleşme ve devlet oluşumu gibi uzun erimli toplumsal, iktisadi ve siyasal dönüşümler çerçevesinde değişen güç ilişkilerine odaklanarak inceler (91). Orta düzey zamansal bir ölçüğe işaret eden ve Sidney Tarrow tarafından toplumsal hareketler literatürüne kazandırılan “protesto döngüsü” yaklaşımı ise toplumsal huzursuzluğun niceliksel ve niteliksel dönüşümüne tekabül eden ve toplumun çok farklı kesimlerini aktif bir seferberliğe ve protestoya yönelten belirli bir hareketin veya devrimin en aktif fazına odaklanır (96). Yazarlara göre, bu iki zamansal yaklaşım, yapısal dönüşümlerin zorunlu olarak protesto döngülerine yol açacağını iddia eden determinist bir bakış açısı içerir (101). Bunun için yazarlar, toplumsal çekişme biçimlerinin kendi zamansallıklarını da göz önünde bulunduran “dakik bir zamansallık” içeren “olay” düzeyinin de analize dahil edilmesi gerektiğini iddia ederler (101). Yazarlar son olarak, bir kez icat edildikten sonra coğrafi yaygınlık ve zamansal yoğunluk kazanan çekişmenin “kültürel devirleri” adını verdikleri ana şablonlar içeren uzun dönemli zamansallık düzeyine odaklanmayı önerirler (112).

McAdam ve Sewell “olaysal zamansallık” adını verdikleri analitik düzeyin toplumsal hareketleri anlamak için zenginleştirici bir perspektif sağlayabileceğini iddia ederler. Yazarlara göre olay, “tarihsel gelişmenin mantığının insan eylemiyle yeniden şekillendirildiği, politik ve kültürel yaratıcılığın yoğunlaşmış anıdır ve yapısal değişimde bir kırılma noktası oluşturur (102). “Döngüsel, doğrusal ya da sürekli” olmak yerine “dakik ve süresiz” bir niteliğe sahiptir. Bu nedenlerle olay, “tarihsel gelişmenin mantığının insan eylemiyle yeniden şekillendirildiği, politik ve kültürel yaratıcılığın yoğunlaşmış anıdır ve yapısal değişimde bir kırılma noktası oluşturur (102). Bu yaklaşım her ne kadar toplumsal hareketler literatürü için yeni ve yaratıcı bir nitelik taşısa da, olay anını önceleyen pratikleri analiz dışarısında bırakma riski taşır. Örneğin, olayı “kayıarak” Göllüce’ye bakan bir araştırmacı, köylülerin 1969 yılında birden bire hazine topraklarını işgal ettiklerini, devrimci gençlerin ve CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit’in de desteğiyle bu işgalin aniden dönemin ilk ve en önemli köylü eylemlerinden birisi haline geldiğini düşünür. Oysa, işgal köylülerin uzunca bir süreye yayılan gündelik direnişlerinin devamıdır ve 1967-71 tarihleri arasında Türkiye’nin farklı coğrafyalarında ortaya çıkan topraksız ve az topraklı köylülerin gerçekleştirdiği toprak işgali hareketinin bir parçasıdır. Bu dönemde, Cevat Geray’ın verdiği listeye göre 1967’de 10, 1968’de 13 1969’da 27, 1970’de ise 96 tane toprak işgali gerçekleşir (1974: 366).

Bu kadar kısa bir zaman aralığında böylesi sayılara ulaşan toprak işgallerini anlamak için öncelikle, tarımsal ve toplumsal yapıdaki uzun erimli değişimlere odaklanmak gerekir. Dönemin ilk toprak işgali olarak değerlendirilen 1967 Elmalı direnişine katılan ve bir süre civar köylerde araştırma yapan Sezgin Tüzün’ün (1970) *Aydınlık* dergisindeki yayımlanan yazısı, toprak işgallerini zorunlu kılan nesnel koşulları anlamak açısından bilgilendiricidir. Tüzün, Elmalı köylerindeki toprak işgallerinin “tarımsal yapıdaki gelişim sürecinin (kapitalistleşme sürecinin)

yansıması olarak geliştiğini” ileri sürer (272). Tüzün'e göre toprak işgallerine yol açacak çatışmaların yapısal zemini, 1950'lerin ortalarından itibaren tarımda makineleşme, özellikle traktörün ve biçerdöverin üretime sokulmasıyla üretim ilişkilerinin dönüşümüyle ortaya çıkmaya başlar (272). Bu döneme kadar tarımsal üretim, “toprağın mülkiyetini elinde bulunduran ağa ile tasarrufu elinde bulunduran köylünün ortakçılık şeklinde yaptığı üretim”e dayanır. 1950'lerden itibaren “[y]eni bir üretim tarzının üretim araçlarının üretime sokulması” emek talebini düşürür, toprak talebini artırır. Tarım dışı sektörlerde iş imkanlarının çok sınırlı oluşu, ağanın köylüleri tümüyle topraklarından sürebilmesine engel olur (272). Dolayısıyla, topraktan kopamayan ve ortakçı olarak üretime katılamayan köylü ile elinde tuttuğu toprağı niceliksel olarak artırmak zorunda olan ağa arasında bir çatışma ortaya çıkar. Toprak sahipleri, köylülerin “kadimden beri” kullanageldikleri çoğu tescillenmemiş hazine arazilerini fiilen mülkiyetlerine geçirerek ekim yapmaya girişir, köylüler de kimi zaman hukuki itiraz yoluyla ama çoklukla ekimi durdurmaya çalışarak (örneğin traktörleri sabote ederek) bu gaspın önüne geçmeye çalışır.⁸ Tarımda makineleşmeyle 1950'lerden itibaren ortaya çıkan yapısal çelişki, 60'larda yükselen politik ve toplumsal hareketlerin etkisiyle Türkiye'de daha önce benzeri görülmemiş kendiliğinden bir köylü hareketine yol açar. Bu dönemde toprak işgalleri özellikle Ege Bölgesi'nde yoğunlaşır.

Söz konusu yapısal koşullar Göllüce'de de söz konusudur ve toprak işgali de benzer nedenlerle ortaya çıkar. Evliyazade Çiftliği, Mesude Evliyazade'nin ifadesiyle, “tahıl ve pamuk ekimi ve atçılığı ile Devletin yabancı uzmanlara model olarak gösterdiği düzenli bir Kombina”dır (1962). Evliyazadeler, Marshall yardımlarından faydalanarak ve Ziraat Bankası'ndan aldıkları kredilerle çitlikte modern üretim teknolojilerini kullanmaya başlamıştır. “İzmir'in Torbalı ilçesine bağlı Güllüce köyünde bulunan Güllüce çiftliğinin durumu hakkında Not” (1954) başlığını taşıyan gizli bilgi notunda, Mesude Evliyazade ve Sadık Atalan'a ait olduğu belirtilen “4000 dönümü ziraate elverişli, traktör vesair Ziraat alet ve makineleriyle fenni bir surette sahipleri tarafından işletilmekte” olduğu belirtilir.

Köylülerin anlatımlarında ve dönemin gazete haberlerinde ifade edildiği gibi, Göllüceliler, 1940'lara kadar Evliyazade Çiftliği'nde önce yarıcılık sonra da buğday, pamuk, vb. ekim ve hasat dönemlerinde ırgatlık yaparlar (Serhan, 1962 a). Evliyazade Çiftliği'nde kullanılan modern tarım teknolojilerinin (traktör, biçer döver ve gübre gibi ve pamuktan yüksek verimli “Meksika buğdayı”nın ekimi) verimliliği artırarak üretimde emek talebini azalttığı, Göllüce köylülerinin bu süreç içerisinde ortakçılık vasfını yitirdikleri anlaşılmaktadır. Evliyazadeler'in işleyecek daha fazla toprağı ihtiyaç duyduğu, bu nedenle köylülerin özellikle hayvan otlatmak, yiyecek ot ve yakacak toplamak ve sınırlı oranda tarım yapmak için kullanageldiği Küçük Menderes kıyısına uzanan hazine arazilerini peyderpey gasp ettiğini anlıyoruz.

8 Gürel de (2008) tarımda makineleşme ve toprak işgalleri arasında benzer bir ilişkiye işaret ediyor.

Çitlemeyi farklı düzeylerde piyasa dışı ve özyönetimci toplumsal ilişkileri içeren mekânları kapitalist değer rejimi ve toplumsal düzeni içerisine sokmayı ve homojenleştirmeyi sağlayan farklı mekânsal stratejiler olarak tanımlarsak, Göllüce'deki çitleme sürecini sadece hazine arazilerinin gasp edilmesi ile sınırlı tutmamamız, mekânsal ve zamansal olarak farklılaşan stratejilere odaklanmamız gerekir. Fatma İrfan Serhan'ın "Göllüce Dramı" başlıklı yazısında bu mekânsal stratejilere dair bir fikir edinebiliyoruz. Serhan şöyle yazıyor:

Göllüce'ye iyice yaklaşıncaya görürsünüz ki köy hemen evlerinin kenarından çevresine kazılan bir hendekle bütün bu yeşillerden, bu bereketli topraklardan ayrılmıştır. Hendekle kuşatılmış olan köyün içinde değil işlenecek toprak, dolanacak avlu yoktur. Hendeğin dışında, iri yarı, belleri tabancalı, elleri kamçılı, atlı koruyucular; hanımın koruyucuları durmadan dolaşırlar. Köylünün ve hayvanlarının köyden dışarı topraklara çıkmalarını önlemek için. İçerde dört yüz insan yaşar [...] eve benzer ev yoktur, Hanım yaptırılmaz. Mescit yoktur, Hanım yaptırılmaz. Okul yoktur, Hanım yaptırılmaz. (1962a)

Neredeyse varlık koşullarını ortadan kaldırmaya yönelik bu saldırılara karşı Göllüceliler'in eylemlerinin büyük çoğunluğu muhtemelen James C. Scott'un (1985) tabiriyle gizli kapaklı yürütülen, bireysel ve örgütsüz görünen "sessiz direniş" biçimini almış olmalıdır.⁹ Bunların izlerini sürmek oldukça güç, zira bu eylemler ne hatırlanacak ne de haber değeri taşıyacak kadar görünür ve "önemli". Gazete arşivlerinde rastlanan ya da köylülerin hatırlanmaya değer gördükleri piyasa ve ücret dışı geçinmeye dayalı toplumsal bağlarından ve kolektif kabiliyetlerinden kopartılmaya karşı eylemleri ise, Evliyazadeler'in çitleme eylemlerine zamansal olarak bağımlı fakat ona karşıt bir ritim taşıyor.

Müşterekleştirmenin aksak ritmi

Zaman ve mekân arasındaki çatışma ve ilişkiyi ritim kavramıyla anlamaya çalışan Henri Lefebvre, "bir yer, bir zaman ve bir enerji tüketimi arasında etkileşim olan her yerde ritmin" olduğunu belirtir (2017: 40). Lefebvre'e göre bir yerin mekânsal-zamansal özelliklerini belirleyen ritim, "bir zamanın mekânla olan ilişkisini, yerelleştirilmiş bir zamanı, diğer bir deyişle, zamansal bir yeri" ifade eder (1996: 230). Fakat, May ve Thrift'in belirttiği gibi "tek tip ya da tekdüze bir toplumsal zaman boyunca tekdüze bir toplumsal uzama yayılan" bir zamandan ziyade, "eşit olmayan bir sosyal alanda farklı ve farklı yönlerde uzanan çeşitli (ve eşitsiz) zaman ağlarının

9 1950'lerde makinalaşma nedeniyle ortaya çıkan işsizliğe karşı köylülerin öfkelerini makinalara yöneltildiğini görürüz. Örneğin, Burak Gürel, Yaşar Kemal'in Çukurova'daki yoksul köylülere dair gözlemlerine dikkatimizi çeker: "Düşmanlıklar da türlü türlü... Kimisi, bir traktörün en can alıcı yerini söküp parçalıyor, kimisi Çukurova'daki bütün motörleri imha edecek çareler düşünüyor. Bunlardan birisi aylarca düşünüp taşınmış, toptan imha için aradığı çareyi bulmuştu. Zımpara tozunu traktörlerin motörlerine atmak. Tabii bunu hiçbir zaman tatbik edemedi. Düşmanlık, topraksızlıktan doğuyor. Topraksızların, traktöre bir diş gıcırdatışları var ki..." (2008: 96). Yaşar Kemal Çukurova köylülerin öfkelerini kaydetmiş olsa da bu hissin Türkiye'nin dört bir yanındaki topraksız köylülerce paylaşıldığını ve benzer tipte eylemlerin gerçekleştirildiğini tahmin edebiliriz.

farkında olmamız” gerekir (2001: 5). Demek ki verili bir yer içerisinde çatışmalı, heterojen çoklu zamansallıklar ve ritimler bulunur. Bu perspektifle, Göllüceliler ve Evliyazadeler’in mekânsallaşan eylemlerinin ritmini çıkartmak ve aralarındaki yerleşmiş zamansal ilişkinin niteliklerini belirlemek çitleme ve müşterekleştirme eylemleri arasındaki ikili hareketin zamansal boyutunu görünür kılacaktır.

Göllüce'deki çitleme ve müşterekleştirme eylemlerine mekân, zaman ve eylem arasındaki ilişkiyi yani ritimleri merkeze alarak “kulak kabarttığımızda” ister “sessiz” ister doğrudan eylemler gibi “gürültülü” olsun süreklilik gösteren müşterekleştirme pratiklerinin, çitleme eylemlerinin yeknesak, tekrara dayalı ritmine ve dayattığı doğrusal zamansal düzenlemeye karşıt dağınık, aritmik, aksak bir ritim taşıdığını görürüz. Müşterekleştirme eylemleri anlık ya da sürgit alan kazanıcı olabildiği gibi geri çekilen ve durağanlaşan zamansal kiplere sahiptir. Çitleme ve müşterekleştirme eylemlerinin ikili hareketini zamansal bir örüntü olarak tanımlayacak olursak, köylülerin eylemleri çitlemenin doğrusal ritmini aksatan ve yönünü değiştiren, düzenli görünen örüntüsünü alt üst eden aksak bir ritme sahip olduğunu ileri sürebiliriz. Köylülerin aksak ritmi, çitlemenin yeknesak ritmine bağımlıdır fakat onu yavaşlatarak, esneterek aksatır, dolayısıyla doğrusal ve birikimsel olan zamanını kesintiye uğratar.

Öncelikle çiftliğin ve köyün mekâna, zamanı hangi saiklerle işlediğine odaklanarak bu ikili hareketin çatışan ritmini ve zamansallıklarını ayırıştırabiliriz. Fatma İrfan Serhan, *Cumhuriyet Gazetesi*'nde dizi halinde yayınlanan yazısında Göllüce'deki sefaleti, kendi ifadesiyle, romana koysa inanılmayacak kadar “insafsız, öylesine kara, öylesine keskin” olan gerçeği aktarır. Köyün halinin “Yılanların Öcü” filmiyle kıyaslanamayacağını düşünür, sazdan kamıştan evleri “hemen hepsi topluca bir yerlere doğru giden, iki kat elleri bastonlu ihtiyarlara” benzetir (1962a). Yazı dizisinin son cümlesi şöyledir: “Bu dört yüz insan bugün, 27 Mayıs sonrasındaki Türkiyemizde evsiz ocaksız, susuz topraksız, okulsuz mescitsiz, mezarlıksız ve ekmeksizdir” (1962b). Göllüce, ihtilalin yepyeni zamanına ayak uyduramamış, geri kalmış, “ihtiyarlamış” bir köydür. Bu sinematik toplumcu-gerçekçi köy estetiği, Göllüce hakkında yazılan gazete haberleri ve köşe yazılarına sirayet eder ve köylülerin kendilerine dair imgelemine de belirler (Fırat, 2017).

Bu yazı dizisine cevaben kaleme aldığı “Göllüce Çiftliği” (1962) başlıklı yazıda Mesude Evliyazade “bir facia olarak tasvir edilen Göllüce Köyü evvelden ne ise bugünde odur”: “400 sene olarak gösterilen mazisi aslında ancak 50-60 seneyi aşmaz” diyerek başlar. Mesude Hanım'a göre Göllüceliler “saz kesmek ve kestikleri sazlardan sepet örmekten başka bir şey bilmeyen” göçebelendir. Köylülerin babasının “müsamahasından faydalanarak önce çadır kurduklarını sonra bu çadırları çite tahvil ettiğini ve araziyi işgal ederek” yerleştiklerini ileri sürer. Buna karşılık, “bir harabe ve iskelet halinde” devraldığı Evliyazade çiftliğinin “bu günki modern zirâi konbina halini alabilmesi” için “1938'den bu yana” kadar “devam eden sonu

gelmez şahsi çalışma ve gayretler” sarf ettiğini belirtir. Devamında [b]u “entansif çalışma ve gayretlerdir ki burayı bu gün mamur bir hale getirmiş, tahıl ve pamuk ekimi ve atçılığı ile Devletin yabancı uzmanlara model olarak gösterdiği düzenli bir kombina mahiyetini verdirmiştir” der. Hanım ağaya göre, “mamur ve verimli hale gelen verimli topraklar”da modern makineleşmiş, hızlı ve verim odaklı tarım yapılmaktadır ve araziler tapuya bağlıdır. Çiftliğin içerisinde yer alan “Türkiye’nin en büyük ve en modern” harasında Türkiye’nin en hızlı ve en pahalı atları (“Murat” ve “Peterboy”) yetiştirilmektedir. *Ege Ekspres* Gazetesi’ne göre toprak işgali sırasında haraya giren köylülerin merkep ve ineklerinin bulaştırdığı hastalık yüzünden bu atlar heder olurlar (1969). Hanım ağaya göre çiftlik ve köy, babasının müsamahasından faydalanan köylülerin istismarı nedeniyle zorunlu olarak aynı mekânı paylaşır, fakat farklı zamanlarda yaşarlar. Çiftlik moderndir, kendi döneminin “şimdisi”nin kalkınmacı ruhunu taşır, modern zirai teknikler kullanır, toprakları verimli kılar. Köylüler ise mekâna kök salamayan, toprakla zamansal bir bağ kurmayan, “hastalıklı” göçebe işgalcilerdir. Köy ve çiftlik arasındaki 300 metrelik mesafede şimdi ve geçmiş, modern ve geleneksel arasında açılan zamansal bir uçurum var gibidir.

Hanım ağanın, bizim çitleme olarak tanımladığımız eylemleri, “halen devam eden sonu gelmez şahsi çalışma ve gayretler” olarak nitelendiren Faustvari ifadeleri, doğanın döngüsel ritmini bir ok gibi keser. Fakat göreceğimiz gibi, köylülerin müşterekleştirme eylemleri ise çitlemelerin lineer ritmini, soyut ve ilerlemeci zamansallığını kesintiye uğratan, aksatan ama ona bağımlı olan bir ritim taşır. Göllüceliler’in, tıpkı bugün olduğu gibi hem Evliyazadeler’e hem de hazineye ait arazileri farklı zamanlarda ve farklı biçimlerde kullandıklarını görürüz. Hayvanlarını otlağa çıkarır, geçimlik ot toplar ve kışlık yakıtlarını yine bu arazilerden temin eder, devlet ve şahıs mülkiyetine tabi bu toprakları ortak kullanım esasına dayalı gündelik edimleriyle müşterekleştirirler.

Evliyazadeler ise mekânsal müdahalelerini köylülerin her türlü yerleşme ve mekânda kalıcılığa yönelik eylemlerine karşı yürütür. Aile bir kaç kez köylülerin sazdan yaptıkları barınakları yıkar, köylüler bu barınaklar yerine ev yapmaya kalktıklarında jandarmanın zoruyla engel olur (Serhan, 1962a). Buna ek olarak Serhan (1962b), 1940’ların sonunda, Göllüce’de daha önce kararı alınmış ve yeri gösterilmiş ilkokul inşaatı için köylülerin alana taş taşımaya başladığını, bu inşaatın yapımının Mesude Hanım tarafından defalarca engellendiğini aktarır. Köylülerden Ümit Teker’in (2018) belirttiğine göre, hanım ağa inşaatın temelini bir gecede ağaçlar diktirerek okulun yapımını durdurmaya çalışır, köylüler her defasında okulun inşaatına kaldığı yerden devam ederler. Sonunda, 1961 yılında Kaymakam başkanlığında kurulan komisyon Göllüce köyü ihtiyar heyeti ile işbirliği yaparak, Hanım’ın toprakları içinde bir alanın okul yapılmak için istimlak edilerek alınmasına karar verir. Mesude Hanım’ın vilayete “teşebbüsün durdurulması dileğiyle” yaptığı başvurular sonuçsuz kalır, sonunda okul 1963’te tamamlanır (Serhan, 1962b).

Göllüceliler'in barınaklarının yıkılması, göreneksel kullanım iddialarını dayandırdıkları yerle olan kadim tarihsel bağlarını kesmek ve köylüleri göç etmeye zorlamak için geliştirilen mekânsal bir stratejidir. Öte yandan okul yapımına engel olmaya çalışarak bu kez de, köylülerin devlet tarafından tanınacak ve gelecekte yerleşikliklerinin teminatı olacak mekânsal düzenlemeyi ortadan kaldırmaya çalışır. Hanım ağa ve köylülerin toprakla kurdukları mülkiyet ve sahiplik ilişkilerini dayandırdıkları anlatılarında bu farklılığı yakalayabiliyoruz. Köylüler toprak üzerinde kadimden beri sahip oldukları kullanım hakkını iddia etmek için, köyün kadimden beri var olduğunu ve Evliyazadeler'in varlığını öncelediğini kanıtlayacak ibarelere gereksinim duyar. Bu nedenle köylüler mekânsal varlıklarına tarihsel bir derinlik, öncelik atfederler, bunu da kendilerine aktarılan bir geçmiş anlatısıyla yaratmaya çalışırlar. Köylüler tarafından bugün de dile getirilen Sultan Abdülhamid çiftliklerinde çalıştırılmak üzere Sudan'dan köle getirildikleri, Horasanlı oldukları gibi anlatılar köye kadim bir geçmiş atfetmenin bir yoludur (Ü. Teker, 2018). Bu iddia, CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit'in 1969'da işgal sırasında köyde yaptığı konuşmada "...en yaşlıınız 95 yaşında olsa bile, köye ne zaman yerleştiğinizi bilmiyor. Demek ki, bu toprakların hakiki sahibi sizlersiniz. Ama çok sonradan gelmiş bir insan, sırtını iş başındakilere dayayarak topraklarınıza elkoymuşlar" denilerek vurgulanır (Çetinkaya, 1969 b).

Evliyazadeler ise toprakla olan ilişkilerini resmi tapu belgelerine ve ailenin bölgedeki uzun ve çalkantılı geçmişine dayandırır. Örneğin, Mesude Evliyazade, toprakların dedesi Hacı Ali Paşa tarafından bedeli verilip satın alındığını belirtir. Dedesinin öldürülmesinin ardından kalan toprakların "1334 yılında vaki Taksim neticesinde" babasına intikal ettiğini"; 1928-1930 yıllarında ailesi içinde başlayan iktisadi sorunların neticesinde babasının "bütün emlâkini Ziraat Bankasına ipotek" ettiğini; babasının 1938'deki vefatından sonra kendisine babasının Ziraat Bankası'na olan borçlarının kaldığını yazar (1962). Devamında, "[b]u tarifine imkan olmayan binbir engeller ile bir bir uğraşarak, bunların her birini ayrı ayrı yenerek ve bu arazinin bir kısmını başkasına satmak sureti ile feda ederek Ziraat Bankasının borçları ödenmiş ve Ziraat Bankası Kanununun 41inci maddesi uyarınca çiftliğin geri kalan kısmının bankaca iadesi ancak 1942-1943 senelerinde mümkün olabilmıştır" der. Köylülerin kadim ve mitik geçmiş hikayeleriyle şekillenen müşterek kullanım hak iddialarına karşıt olarak, Evliyazadeler'in özel mülkiyet iddiası devlet bankasıyla olan finansal ilişkilerini ve tapu belgelerini içeren resmi bir tarih anlatısına dayanır. Resmi belgelerle ve devlet kurumlarıyla olan ilişkilerce tanımlanmış nicel ve soyut zamansallığa dayanan mülkiyet iddiası ile köylülerin kadim anlatılarla şekillenmiş mitik zamansallığa dayalı kullanım iddiası arasında açık bir çatışma vardır. Evliyazadeler barınakları yıkararak ve okul inşaatını engellemeye çalışarak bu mitik yerleşiklik iddiasının somut kanıtlarını ortadan kaldırmaya yeltenir. Köylülerin bu mekânsal stratejilere karşı ortaya koyduğu mekânsal taktikler (barınakların yeniden

yapımı, okul inşaatının devam ettirilmesi) Evliyazadeler'in soyut ve niceliksel zaman anlatısını, somut ve yaşanan zamanın ritimleriyle aksatır, akışını kesintiye uğratar.

Köylüler için kadim geçmiş anlatısı yerleşikliği ve hak iddialarının ölçüsüdür. Buna karşılık Evliyazadeler zamanı tapu gibi belgelerde ölçen ve onaylayan soyut zaman kanıtlarına sahiptir. Tapu belgesi mekânı ölçülebilir parsellere böldüğü gibi zamanı da soyut mülkiyet birimlerine böler. Köylülerin tek iddiası ise birimlere bölünemeyecek, resmi belgelerde kanıtlanamayacak tarihsel müşterekleştirme pratikleridir. Bu pratiklerin ölçülmesi kadar, hukuki bir ölçü olarak kullanılması da zordur. Fatma İrfan Serhan'ın (1962b) aktardığına göre, 1961 yılında Mesude Evliyazade, köylülerin hayvanlarını Küçük Menderes'e indirmek için kullandıkları elli metrelik yola ekim yaparak köylülerin suya ulaşımını keser; buna karşı köylüler ekili alanı aşarak hayvanları sulamaya götürür. Bunun üzerine Mesude Hanım, "Göllüce köyü halkının köyiçi mevkiindeki tarlasının ortasından yol yapmak suretiyle tecavüzde buldukları" iddiasıyla Kaymakamlık'a başvurur. Makam tarafından "[h]er ne kadar tecavüze uğradığı iddia edilen yer eskiden beri müteceviz köylülerin hayvanlarını Küçük Menderes nehrinde sulamak ve diğer köylere geçmek için kullandıkları yol ise de, Göllüce köyü muhtarının bir yıl kadar evvel bu yolun müşteki tarafından sürülmesi sırasında Kaymakamlığa yaptığı müracaat nazarı itibara alınmadığından köylünün zilyetlik hakkı kaybolmuş ve müşteki haklı duruma geçmiştir" kararı alınır (Serhan, 1962b). Bu şekilde, idare, mahallinde tahkikat yaparak, kadimen yol olarak kullanıldığını kabul ettiği alanı, örf ve adete dayalı kullanım pratikleri lehine yorumlamak yerine, kanuna yapılan atıfla köylüleri müteceviz ilan eder. Zira mekânı müşterekleştiren pratikler zamanı bir ölçü birimine (âdet, görenek) sahip olsa dahi bu örnekte bir hakkın (zilyetlik) doğrudan ölçüsü olarak tanınmaz.

Dolayısıyla, çitlemenin mekânsal düzenleme biçimi olduğu kadar zamansal bir rejim de olduğunu; bu rejimin mekânsal müdahalelerin öngördüğü piyasadan otonomlaşmayı mümkün kılan toplumsal pratiklerin zamansallığını da dönüştürmeyi hedeflediğini ileri sürebiliriz. Çitlemeler mekâna soyut, niceliksel ve ölçülebilir modern bir zamansallık rejimini dayatır. Bu zamansal düzeyde, müşterekleştirme eylemleri çitleme eylemlerinin ritmine bağlıdır; kısa erimli, karmaşık ve dağınık aksak ritmi ile çitlemeleri durdurmaya ya da aksatmaya yönelir. Zaman ayrıca, mekândaki eylemlerin söylemsel çerçevesini de kuran bir ölçü birimidir. Çitleme söylemsel iddiasını soyut ve doğrusal süreklilik içerisinde kurarken müşterekleştirme pratikleri somut, yaşanan ve hatırlanan bir zamansal söyleme yaslanır.

Çitleme ve müşterekleştirme pratiklerinin arasındaki bu çatışma yere gömülüdür ve yerelin zamansal düzenini oluşturur. Göllüce'de yere ve yerele gömülü, çitlemenin zamansal rasyonelitesine bağlı bu aksak ritmi kırıp, müşterekleştirme pratiklerini diğer yerlerdeki mücadelelerle eşzamanlı hale getiren bir kopuş yaratacak "olaysal an" 1969 kışında, hanım ağının hazine topraklarını resmi kadastral işlemlerle kendi mülkiyetine geçirmesi ile başlayacak toprak işgalidir.

Bu daha başlangıç!

Bu bölümün ara başlığı o meşhur slogandaki söz edimi sırasını tersine çevirerek önceki bölümün ara başlığı “mücadeleye devam” a ekleniyor. Slogandaki “mücadeleye devam” ifadesi yüzyıllardır süregiden ezilenlerin mücadele geleneğinin izlerini taşıyor. Bu izleri bir önceki bölümde ele aldığım çitleme ve müşterekleştirme pratiklerinin lineer ve aksak olarak adlandırdığım ritimleri arasındaki çatışmada sürebiliyoruz. Bu ikili hareket sürgit bir karaktere sahiptir: ağır aksak da olsa “mücadele devam eder”. “Bu daha başlangıç” ise mücadelelerin zamansal kırılma anlarına işaret eder. 1969 kışında hanım ağanın gasp ettiği hazine topraklarını işgal eden köylüler, sadece mekânı ele geçirmezler, zamanı da işgal ederler.

Göllüceliler’in yaklaşık 20 yıl boyunca fasıllarla yürüttükleri çitleme karşıtı eylemleri 1968 yılı boyunca Torbalı’da yapılan kadastro ölçümlerinin tamamlanmasının ardından farklı bir mekânsal-zamansal nitelik kazanır. Aynı dönemde, kadastral işlemler sırasında tapuda kayıtlarıyla kadastro ölçümleri arasında ortaya çıkan farklar nedeniyle pek çok köyde huzursuzluk ortaya çıkar. Abdullah Aysu’nun belirttiği gibi kadastro zamanlarında ağalar hazine topraklarını gasp ediyorlar, yetkililer ise bu gaspa “tapu fazlası” diyordu (2014: 642). Bölgede tapu fazlasına karşı ilk direniş, Göllüce’nin komşu köyü Atalan’da ağaların hazine topraklarını şahsi mülkiyetlerine geçirdikleri iddiasıyla 28 Ocak 1969’da başlar.¹⁰ Göllüce’deki kadastro çalışmalarının 18 Kasım 1968 tarihinde kesinleştirilmesinin ardından, “tapu fazlası” olan topraklar, Torbalı Mal Müdürü tarafından İzmir Tapulama Müdürlüğü’ne bildirilir. Kadastro ölçümlerinin açıklanması, 1969’un ilk aylarının hareketli politik atmosferinde, köylü ve ağalar arasında sürmekte olan toprak ihtilaflarının görünür kılınması için bir fırsat olarak görülmüş olmalı. Evliyazadeler’in köylülerin hazineye ait olduğunu iddia ettikleri Küçük Menderes kenarındaki toprakları sürdürmeye başlaması üzerine köylüler hanım ağanın gasp ettiği hazine arazilerini işgal ederler. İşgal, yıllardır süren toprak mücadelesinde taraflar arasındaki güç ilişkilerini dönüştürecek ve alandaki kullanım pratiklerini değiştirecek ve Göllüce’nin yıllardır süren yerel mücadelesini ulusal ölçekte sürmekte olan topraksız köylü mücadeleleriyle ve işçi-öğrenci hareketleriyle eşzamanlı bir hale getirecek bir “an” olacaktır. İşgal, çitlemenin lineer zamansallığına karşı aksak ritim olarak tanımladığımız çatışmalı ilişkiyi kırarak, eylemleri yerelin zamansal nizamından koparır; dönemin ulusal ölçekli politik ve toplumsal hareketleriyle ve sürmekte olan yerel toprak mücadeleleriyle eşzamanlı ya da eşanlı hale gelir.

İşgal köylülerin, 2 Şubat’ta sabaha karşı “Moruncun deresi adı verilen otlaklara” hayvanlarını sokmalarıyla başlar, jandarma ve Evliyazadeler’in silahlı adamlarıyla çatışmalar yaşanarak yaklaşık üç ay boyunca devam eder. İşgal süresince Fikir Kulübü Federasyonu ve CHP’nin yerel gençlik örgütlenmesi Sosyal Demokrasi Dernekleri

¹⁰ Mayıs 69’da Torbalı’nın Hortuna, Pancar, Ayrancılar ve Kuşpurdil çiftliğinin bazı mıntıkları da hazineye ait olduğunu gerekçesiyle köylüler tarafından işgal edilir.

üyeleri öğrenciler Göllüce'ye dayanışmaya gelirler; köylüler de bu örgütlerin düzenlediği mitinglere katılırlar. CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit köyü ziyaret ederek CHP programının mottosu haline gelecek “Toprak işleyen su kullananın!” sloganını Göllüce'deki ziyaretinde sarf eder. Dayanışmaya gelen devrimci öğrenciler ve siyasetçilerle kurulan ilişkiler, köylülerin katıldığı mitingler ve daha önemlisi işgal eyleminin dayattığı toplumsal ilişki biçimlerinin keşfiyle, Masis Kürkçügil'in belirttiği gibi, köylüler yepyeni politik özneler olarak ortaya çıkarlar (2018).

İşgalin gündelik hayatına dair bilgilerimiz oldukça sınırlı olsa da köylülerin Evliyazadeler'in diktikleri çitleri aşarak hayvanlarını olatmaya çıkardıklarını, bu arazilerden ot topladıklarını ve ekim yaptıklarını gazete haberlerinden takip edebiliyoruz. Örneğin, Göllüce'de işgale kadar “Mesude Evliyazade'nin silahlı adamlarının korkusundan bu otlaklardan yararlanamayan” köylüler, “uzun yıllardan beri ilk olarak hayvanlarını korkusuzca köyün dikenli tellerle çevrili sınırlarından” dışarı çıkarırlar. O gün Göllüce muhtarı basına bir açıklama yaparak: “Bu sabah sürülerimizi fundalıklara götürüp otlattık. Bundan sonra da otlatacağız” der (Demokrat İzmir, 1969a). Buna karşılık, 17 Mart'ta sabaha karşı bu sefer Evliyazadeler'in adamlarının üç traktörle ihtilafı olan arazileri sürmeye başlaması üzerine 200 köylü kadın söz konusu araziye girerek ot toplamaya başlayarak “ağanın adamlarına “size bu tarlaları ektirmeyeceğiz. Burası Mesude Hanımın değil hazinenin toprağıdır” derler (Demokrat İzmir, 1969b). Hayvan olatmanın ve ot toplamının yanı sıra ele geçirilen arazilerde köylülerin ortaklaşa ekim yaptığını da görüyoruz. Ekimler, örneğin 4 Nisan'da Sosyal Demokrasi Derneği üyesi gençlerin Göllüce ve Atalan'da tohum ekmeye gitmesi gibi daha ziyade “sembolik anlamda” gerçekleşen dayanışma eylemleriyle görünür olur (Demokrat İzmir, 1969c).¹¹ Fakat haberlerden anlaşıldığı kadarıyla arazilere ekim yapma, direniş boyunca kesintilerle tekrarlanır. Köylülerin ekim yaptıkları arazilerin jandarma zoruyla boşaltıldığını ve tekrar ekim yapıldığını ya da ekim yapılan arazilerin genişletildiğini anlıyoruz.

Bazen sessizce bazen de ekim yapılan arazilerin üzerinden hayvanları geçirmekte olduğu gibi doğrudan eylem yoluyla köylülerin Evliyazadeler'in arazilerinin sınırlarını belirleyen çitleri aşması, insanların ve hayvanların mekândaki hareketlerini ve ritimlerini düzenleyen fiziki ve kültürel sınırları aşması anlamına da gelir. Çit (daha nadir olsa da hendek), toplumsal ve kültürel olarak tanınan bir mülkiyet temsilidir. Üzerinde herhangi bir emareye (girilmez tabelası vb.) ihtiyaç duymadan malik olmayanları dışlar. Dolayısıyla, çit sadece mülkiyete işaret ederek onu mekâna dayatmaz, bedenlerin de hareketlerini ve ritimleri belirleyerek zamana da dayatır (Blomley, 2013: 25). Köylüler açısından çiftliğin çektiği çitleri yıkmak, ezerek aşmak, fiziken ve sembolik olarak mülkiyeti belirleyen ibareleri yerle bir etmek anlamına geldiği kadar çitlerin dayattığı hareket alanını ve zamansallığı da kırmak anlamına gelir.

¹¹ Sosyal Demokrasi Dernekleri CHP'nin parti gençlik kolları dışında, özellikle üniversitelerde kurulan gençlik örgütlenmesidir. 1967'de bu dernekler bir araya gelerek Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu'nu kurmuşlardır.

Timothy Mitchell “özel mülkiyetin tarihi kendisini üreten koşullar ve kendisinde bir araya getirilen geçmiş numuneler hakkında” oldukça sessiz olduğunu belirtir. Bu tarihe göre, özel mülkiyetin “meydana gelişi, bireysel temellükler, istisnai kararlar ya da şiddet eylemleriyle ilgiliyse bile bunlar şimdi'den koparılmış geçmişe aittir” (2002: 57). Hanım ağanın ileri sürdüğü özel mülkiyet iddiası, kendi gerçekleşme koşullarını görünmez kılan tapu belgesine, yani bir kurum olarak mülkiyetin tarihsiz ve zamansız hukuki niteliğine dayanır. Hanım ağa, Osmanlı tapularının meşruyetini kanıtlamaya çalışırken, köylülerin direnişleri geçmişte saklı olan “istisnai” toprak gaspının içerdiği zoru ve zorun sürekliliğini görünür kılar. İşgal, özel mülkiyet iddiasının dayanağı olan geçmişi şaibeli kılarak, mülkiyetin kuruluşunu bugüne, hazine arazilerinin gasp edilme sürecine çeker.

Diğer yandan, köylülerin hayvan otlatması, ot toplaması ve daha önemlisi işgal ettikleri arazilere ekim yapması köylülerin inkâr edilen yerleşiklik ve dolayısıyla kadim kullanım hak iddialarına yeni ve güncel bir boyut katar. Köylülerin ekimleri kolektif olarak yaptığını ve araziyi parsellemeyeceğini biliyoruz. Dolayısıyla araziler, ekim yapılan ürünün kaldırıp kaldırılmayacağı bilinmeden ve hatta belki nihai olarak ürün almayı hedeflemeden, kolektif emek ile işlenir. Bu köylülerin zamansal olarak toprağa bağlanması ve kolektif kullanım hakları yıllardır engellenen köylülerin toprakla kurduğu geleceğe yönelen yeni bir bağ olarak değerlendirilebilir. Köylüler sadece üretim araçlarını değil, kopartıldıkları geçmişi, bugünü ve geleceği yeniden ele geçirirler.

İşgal süresince köylülerle dayanışma içerisinde olan farklı politik aktörler köylülerin eylemlerine politik bir söylemsel çerçeve çizer. CHP işgallerin taleplerini politikleştirecek dili oluşturur; FKF ve daha sonra DEV-GENÇ eylem ve örgütlenme biçimini sürdürmeye çalışır. İki örgütün, kırsal sınıf yapısına ve sınıf mücadelesi stratejisine dair düşünceleri ve ideolojik yönelimleri farklılaşsa da, her iki grup da bu işgalleri kendi siyasetlerini doğrulayacak ve güçlendirecek alanlar olarak benimser. Öte yandan toprak reformu bütün aktörleri birleştiren ortak bir taleptir. Kadir Dede'nin (2017) ileri sürdüğü gibi yeni Anayasa bu işgaller açısından gerçekten de siyasi bir öznedir. Köylüler Anayasa'ya gönderme yaparak işgallerini gerekçelendirirler; devrimci öğrenciler ve siyasetçilerin dayanışmalarını kurduğu ve mücadelelerini ortaklaştığı temel husus yine Anayasa ve toprak reformu talebidir. Bu dil Göllüce'de süren eylemi ulusal ölçekte gerçekleşen ve gerçekleşecek diğer yerel toprak işgalleriyle ortaklaştırır.¹² Bu ortak dil, kendi yerinde ve yerel zamanında sürmekte olan mücadeleyi hem mekânsal hem de zamansal olarak “sıçratarak”, farklı yer ve yerellerdeki eylemleri eşzamanlı kılar.

Göllüceliler, kullanım haklarını savunmak amacıyla özellikle yeni Anayasa'nın “devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya

12 Fırat (yayıma hazırlanıyor), 1968 hareketi bağlamında Türkiye'deki toprak işgallerini aktörleri, örgütlenme biçimleri, eylem repertuarları ve talepleri ekseninde derinlemesine tartışıyorum.

yeter toprağı bulunmayan köylüye toprak sağlamak amaçlarıyla gereken tedbirleri alır” diyen 37. maddesine, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”na ve o dönem sürmekte olan toprak reformu tartışmalarına atıfta bulunularak resmi hak söylemi içinde kendilerini var etmeye çalışırlar.¹³ Asım Karaömerlioğlu, “Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun Hikâyesi” (1998) başlıklı yazısında “toprak reformu düşünce ve pratiğı tepeden ve devlet eliyle gündeme geldiğı için kanunun köylülere sağlayabileceğı küçük olanaklardan bile yeterince” faydalanılamadığını, zira Türkiye’de “köylülerin aktif olarak katıldığı, örgütlü, aşağıdan bir kitle hareketi” olmadığını belirtir. 1969’a gelindiğinde, Göllüce köylüleri ve diğer toprak işgalleri için toprak reformu aşağıdan bir köylü hareketinin taşıyıcı talebi haline gelmiştir.¹⁴ Bu talep, Göllüce’de on yıllardır sürmekte olan yerel toprak mücadelesini ulusal ölçekte tanıttak ve zamanın ruhuna bağlayacak bir taleptir. Örneğın, Suat Aksoy, 60’larda sürmekte olan toprak reformu tartışması çerçevesinde reforma doğrudan karşı çıkamayanların reformun “bölgesel” olarak uygulanmasını savunduğunu ve işe “toprak ağalığının en çok hakim olduğı ve hala feodal kalıntısı ilişkilerin hüküm sürdüğü Doğı bölgesinden başlanılması” önerdiklerini yazar (1969: 2). Aksoy’a göre İzmir “Atalan ve Göllüce olayları, bu iddiaların [...] ne kadar mesnetsiz olduğunu” açıkça ortaya koyar. Zira “Doğı’da olduğı kadar Batı’da da köylümüzün yoğun bir toprak isteğı” bulunmaktadır (2). Dolayısıyla toprak reformu talebi ve yeni Anayasa’ya yapılan vurgu ülkenin “geri kalmış” doğusu ile batısını sürmekte olan toprak mücadeleleri özelinde ortaklaştırarak, eşzamanlı hale getirir.

İşgalden önce süregiden mücadele, yerel aktörler arasında gerçekleşir ve yere ve yerin ritmine dayalıdır. Bu çatışma eşitsiz iki aktör arasında sürmekte olan asimetrik bir toprak çekişmesi olarak görünür. Anayasa ve toprak reformu talebiyle ortaya çıkan işgal ise, yerle sınırlı görünen mücadeleyi ulusal ölçeğı, süregiden

13 Suat Aksoy’un (1969) *Milliyet*’te görüş yazısı olarak yayımlanan yazısında aktardığına göre, “Atalan, Subaşı, Göllüce ve Naim köylerinin muhtarlarının bir bildiri yayınlarak ‘Bugüne kadar topraklarımıza haksız olarak zilyet olan toprak ağalar ve onlarla işbirliğı yapanlara karşı müşterek Anayasa toprak mücadelesini açtık’ demişlerdir. İlhan Selçuk (1969b) ise bir köşe yazısında, Anayasanın “Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan köylüye toprak sağlamak amaçlarıyla gereken tedbirleri alır” diyen 37. Maddesi’nin bayrak gibi köye asıldığını yazar.

14 *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*’ne göre 1969’da gerçekleşen toprak direnişlerinden bazıları şöyledir: 1969 Şubat’ta Tokat’ın Uzunburun köyünde ve Torbalı’nın Kortuna, Pancar, Kuşçuburun köylerinde köylüler ağalara ait bir bölüm toprakları hazine toprağı ilan ettikten sonra ortaklaşa sürer. 1969 Nisan sonlarında Gaziantep, Oğuzeli ilçesi Karadibek köylüleri, başkalarına kiraya verilmek istenen üç bin dönüm ağı toprağına el koyarlar. Antalya’nın Manavgat ilçesi Çolaklı köyünde ağaların 350 dönüm araziye el koymak istemeleri üzerine köylülerle ağaların adamları çatışır; köy jandarma komandoları tarafından kontrol altına alınır ve 13 köylü tutuklanır. Haziran 69’da Balıkesir, Dursunbeyli ilçesi Akyayla köylüleri hazine topraklarını işgal ederler. Gemlik’te Muratoba köylüleri yetersiz olan topraklarının baraj inşaatı dolayısıyla, karşılığında başka yer gösterilmeksizin, istimlak edilmesini protesto ederler. Erzurum’un Tekmen ilçesi ve Malatya, Düzyurt, Kelef, Hidir, Çekaluk ve Madralı köylerinde ağaların köylülere ve hazineye ait toprakları sürekli olarak işgal etmeleri üzerine köylülerin silaha sarılarak ağalara başkaldırması sonucunda çıkan çatışmalarda köylüler ağaların adamları tarafından yaralanır. Ankara’nın Polatlı ilçesine bağlı köylerde de köylüler, Karailiys köyünü büyük toprak sahiplerinin olduğı gibi satın almasına karşı protesto gösterilerinde bulunurlar. Kırıkkharmanı köyünde ise ağı topraklarına el konulur. Eylül 1969’da Silivri’ye bağlı Değirmenköy halkı Esece çiftliğı sahiplerinin el koyduğı hazine topraklarının yarısını işgal eder. Hatay’ın Reyhanlı ilçesinin Varışlı köylüleri de ağanın işgal ettiği hazine arazisine girerek ekim yapar.

fabrika, üniversite ve toprak işgallerinin, büyük kentlerdeki sokak eylemlerinin yani toplumsal ve politik hareketlerin zamansal coğrafyasına ekler.¹⁵ Bu şekilde, Göllüce'deki müşterekleştirme eylemleri, Neil Smith'in ifadesiyle, gündelik hayatın üretim ve yeniden üretimini ve tahakküm ve sömürüye karşı direnişi daha geniş bir coğrafi alanda ve ölçekte örgütleyerek "ölçek sıçrar" (1992: 60).

Ortaklaşan politik bir talep etrafında örgütlenen toprak işgallerinin mekânsal sıçraması aynı zamanda zamansal bir sıçramaya da tekabül eder. Daha önceki bölümde tartışıldığı gibi, Göllüce'de işgale kadar devam eden mücadele aktörlerin eylemlerinin lineer ve aksak ritimleri arasında zamansal ve zamansallık üzerine bir çatışma yaratmıştır. Bu çatışma kendi yerleşmiş zamanında gerçekleşir ve yerel zamanı birim olarak alır. İşgal eylemi ile ulusal ölçekte diğer toprak işgalleriyle politik bir talep etrafında ortaklaşan Göllüce mücadelesi, kendi yerel zamansal bağlamından ulusal bir eşzamanlılığa sıçrar. Ertuğrul Kürkçü dönemin devrimci örgütlerinin köylü eylemlerine verdiği desteğin, kır ve kent direnişleri arasında örgütsel bir bağ kuramamış olsa da bir "ruh hali", "görünmez bağlar ve sempatiler" yaratmayı başardığını ileri sürer (2014: 153). Kendi verili yer ve yerlerinde sürmekte olan mücadeleleri ortaklaştıran bu ruh haline toplumsal ve politik hareketlerin ulusal zamandan özerkleşen dönemin süregiden işçi ve öğrenci hareketinin "eşzamanlı zamanı" diyebiliriz. Süregiden fabrika, üniversite işgalleri ve boykotlarla çalışma ve boş zaman, gece ve gündüz arasındaki ilişkiyi altüst eden, sokak eylemleriyle kamusal nizamı kesintiye uğratan, yüksek tempolu, devletin ve sermayenin lineer ve soyut zamansallığından özerkleşen bir zamansallıktır bu.

Mücadeleye devam II

Göllüce'deki işgalin sonucunda 1970 yılında kura usulüyle 32 aile Ziraat Bankası'ndan verilen krediyle Küçük Menderes kıyısında 10'ar dekarlık tarım arazisine sahip olur. Öte yandan işgal eylemi sürerken kadaströ işlemleri sırasında ortaya çıkan "tapu fazlasının" düzeltilmesi için Torbalı Tapulama Müdürlüğüne

15 31 Aralık 1969'da *Milliyet Gazetesi*'nin hazırladığı "Yılın Olayları" başlıklı haberde, "1969 yılı[nin], Cumhuriyet tarihinde eşine pek rastlanmayan protesto hareketleri, çatışmalar ve işgallerle dolu" olduğu "halkın kendi demokratik haklarının bilincine varmaya başlaması, toplu gösterileri mümkün kılan demokrasi ortamı ve bu tür hareketlere yol açan sosyal dengesizliklerin varlığı[nın] toplumsal büyük bir kaynaşma" yarattığı belirtilir. Ardından sıralanan protestolar şöyledir: Amerikan Elçisi Commer'in arabasının ODTÜ'de yakılması (6 Ocak), Üniversite reformu talebiyle Nisan'da 23 fakültede 44.294 öğrencinin üniversite boykotlarına katılması (Nisan), İstanbul Üniversitesi'nin süresiz kapatılması (31 Mayıs), 16 Şubat'ta gerçekleşen "Kanlı Pazar", Kartal'daki Singer Fabrikasının 450 işçi tarafından işgal edilmesi (10 Ocak), Silaharağa'daki Demir-Döküm Fabrikasının 6 gün süren işgali (31 Temmuz), Topkapı Gamak Fabrikası direnişi (29 Aralık), Ankara'da Büyük Öğretmen Yürüyüşü (15 Şubat), TÖS ve İlk-Sen'in ortaklaşa düzenledikleri 4 günlük 'öğretmen boykotu' (15 Aralık), süregiden 6. Filo protestoları ve Kanlı Pazar (16 Şubat). Haberde, köylü hareketleri başlığı altında "1969, köylülerin pek de alışılmamış protesto hareketlerine, işgal ve saldırılarına da sahne olduğu" söylenir. Bu eylemler: çoğunluğu köylü olan bir kalabalığın, "işkence yapıldığı" iddiasıyla Konya Ereğlisi'nin Emniyet binasını yaktı polisle çarpışması (14 Şubat), benzer bir olayın Konya'da da cereyan etmesi, Ege'de tütün, Karadeniz'de fındık ve çay üreticileri gösteri toplantıları düzenlenmesi; Adana'da ise pamuk üreticilerinin traktörlü gösteriler yapmasıdır. Tarım kesiminin en ilginç gelişmelerinin ise, "önemi artan bir tempoyla köylülerin toprak işgalleri" olduğu belirtilir: "Elmalı, Atalan, Göllüce köylerinden sonra Değirmenköylüler de 10 Kasım'da Esece Çiftliğini işgal ettiler. Köylülerin bir başka hareketi, Burdur'da 'küşpenin aracıya 15, köylüye 40 liraya satıldığı' iddiasıyla 24 köyden gelen 500 kişinin düzenlediği silahlı fabrika baskını" olmuştur (13 Aralık).

açılan dava 1974'te sonuçlanarak Mesude Evliyazade adına tescil görmüş fakat hazine arazisi olan parseller Maliye Hazinesi'ne devredilerek yeni parseller oluşturulur.¹⁶ İşgal eylemi sonucunda Evliyazadeler, kadastro işlemleri sırasında el koydukları arazilerden el çektirilir ve bu araziler, hukuken “orta malı” statüsüne sahip hazineye bağlı mera vasfı kazanırlar. Farklı fazlarıyla ve farklı ritimlerle gerçekleşen iki hareket döngüsü (aksak ritimli müşterekleştirme pratikleri ve doğrudan eylem biçimini alan işgal anı) sonucunda araziler idari ve hukuki olarak müşterek alan statüsü kazanır.¹⁷ Diğer bir deyişle, araziler müşterekleştirme pratikleri ile müşterekleştirilirler.

Fransa'daki 1968 hareketi üzerine kaleme aldığı *Mayıs ve Geriye Kalanlar* kitabında Kristin Ross “[h]ayat bir defa farklı yaşandığında ve farklı yaşanmaya devam edebilmiş gibi görüldüğünde, bütün bunların solmaya başlamasına ve hayatın eski “güzel” haline [...] “eski rutine”—geri dönme tehlikesinin açığa çıkışına nasıl tahammül edilebilir? (2017: 210) diye sorar. Bu ironik sorunun cevabı Göllüceliler için düz anlamlıdır. Göllüce'de arazi satımıyla birlikte sönümlenmiş görünen mücadele, bir süre sonra tekrar eski “aksak” yerel rutinine döner. Zira, Evliyazadeler'in şahsi mülkiyetine kayıtlı kalan arazileri, köy ve mera olarak kullanılan hazine arazileri arasında kalır. Bu sebeple köylülerin meralara erişimi hukuken tescillenerek engellenmiş olur. Bu durum aksak ritimli gündelik müşterekleştirme pratiklerinin –hayvanları otağa götürme, ot ve yakıt toplama—süreklilik kazanmasına sebep olur.

Bir kaç yıl içerisinde Evliyazadeler'e ait meraların bir kısmı fiilen köylülerin kullanımına geçer. Köylülerin aktardığına göre bu kullanım, çiftlik sahipleriyle dönemsel müzakerelerle belirlenir. Örneğin, Mesude Hanım'ın oğlu, çiftlikte ikamet eden “son ağa” Osman Evliyazade, 1990'ların ortasında köy mezarlığı tarafından çit çekerek, hayvanların meraya geçişini sağlayan yolu daraltınca, muhtar

16 Hikmet Çetinkaya'nın (1969a) aktardığına göre tapu fazlası oranları şu şekildedir: 1) 120 sıra numarasında Mesude Elmas adına kayıtlı gayrimenkul 275 bin 400 metrekare olarak tespit olunmuştur. Aslında 85 cilt, 22 sahife, 52 sırada bu gayrimenkul 210 bin metrekareye tapuyu ihtiva etmektedir. 2) İlan cetvelininin 130 sıra numarasında Mesude Evliyazade adına kayıtlı gayrimenkul 995 bin 500 metrekare olarak teslim olunmuştur. Halbuki 72 cilt, ikinci sahife 63 sırada 91 bin 930 metrekare, diğeri 85 cilt, 76 sahife 98 sırada 400 bin, ceman yekün 491 bin 930 metrekare olarak adına tapu bulunmaktadır. 3) İlan cetvelininin 133 sıra numarasında Mesude Evliyazade adına 427 bin 100 metrekare olarak görülmektedir. Halbuki 77 cilt, 72 sahife 100 sıra numara da bu gayrimenkul çok az miktardadır.

17 Medeni Kanun'un 715. Maddesinde belirtilen ve 4342 sayılı Mera Kanunu'yla özel olarak düzenlenen mera vasfına sahip alanlar hukuken “orta malı” statüsüne sahiptir; devletin *hüküm ve tasarruf* altında olmakla birlikte kullanma hakkı bir veya birden çok köy veya belediyeye aittir. Bu alanlar hukuken kimsenin mülkiyetinde değildir ve hiç bir şekilde özel mülkiyete konu olamaz. Dolayısıyla Emine Karakuş'un belirttiği gibi “Devlet'in, “hüküm ve tasarrufu altındaki” yerler üzerindeki hakkının, Medeni Kanun'un öngördüğü şekilde gerçek anlamda bir mülkiyet hakkı olmadığı, egemenlik hakkından kaynaklanan bir denetim ve gözetim hakkı, nesnel hukuk kurallarından doğan bir tür koruma hakkı olduğunu kabul etmek gerekir (2010: 141). Bu nedenle, mülkiyet hakkının sahibine tanıdığı yetkililerden devir ve satış yetkisi bulunmamaktadır. Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerin daha sonraki kuşaklara korunaklı bir şekilde devredilebilmesi için bu yerler üzerinde devlet, mülkiyet hakkının sahibine tanıdığı yetkililerden kullanma (*usus*), yararlanma (*fructus*) yetkisine sahip olmakla birlikte, tasarruf etme (*abusus*) yani devir ve satış yetkisini dışlayan bir denetim ve gözetim yetkisine sahiptir” (141). Dolayısıyla, mera gibi orta mallar vasfına sahip alanlar bizi devlet ya da özel olarak ayrılan mülkiyet rejiminin sınırına getirmekte, devir ve satış yetkisini devre dışı bırakarak kullanım ve yararlanma hakkını devlete değil, bizzat kullanıcılarına devretmektedir. Mera Kanununda bu kullanıcı, bir ya da birden fazla köy olarak tanımlanmaktadır.

ve köylüler tarafından ziyaret edilir (Ü. Teker, 2018). Anlaşmaya varılamadığında ağanın parmakları kırılır ve ağa dört gün iş göremez raporu alır. Yine aktarıldığına göre, Osman Evliyazade, kendi mera arazisinin bir kısmını yazları Bursa'dan gelen bir hayvancıya kiralamaktadır. Göllüceliler'le yapılan müzakereler sonucunda bu dönemde köylü arazinin kiraya verilen kısmını kullanmaz. Dahası, 90'lardan itibaren köylüler Evliyazadeler'e ait, içerisinde bir gölün de bulunduğu parsel peyderpey yerleşmeye başlar. Bugün bu parsel içerisinde tapusu olmayan 23 hane, ağıl ve küçük zeytinliklerin yer alıyor. Burada tarımsal üretimin aile tarafından bırakılmış olması, çiftliğin yanındaki arazilerin başka çiftliklere satılmış olması sebebiyle toprağın üretimsel değerini aile için yitirmiş olmasını da dikkate almak gerekir.

Müzakere ve çatışmaya dayalı aksak müştereleştirme pratikleri 2015'te araziler Defne Tarım A.Ş.'ye satılana kadar fasıllarla sürer. Satış işlemi sonrası şirketin mülkiyetindeki mera arazisini çitlerle çevrelemesi, işgal sonrası sürmekte olan çitleme/ müştereleştirme ikili hareketini kıran yeni bir çatışma yaratır. Köylüler karşılarında yıllardır tanıdıkları ve mücadele ettikleri Evliyazadeler yerine, merkezi Ankara'da olan elle tutamadıkları, muhatabıyla yüzleşemedikleri bir şirket bulurlar. Köyün okumuş iki genci Ümit Teker ve Hasan Taş önderliğinde kurulan 30 kişilik "Milli Birlik Komitesi", kendi sözleriyle, Gezi direnişinden ilham alarak yeni bir mücadele başlatır (Taş, 2018). Komite üyeleri önce sınır ölçümleri sırasında dikilen direkleri indirir, ertesinde köyde geniş katılımlı toplantılar düzenler. Toplantılarda "mücadele kararı" alan köylüler, şirketin diktiği çitleri indirerek hayvanları otlatılmaya çıkartır. Buna karşılık şirket hayvan ve insan geçişini önlemek için jandarma eşliğinde hendekler kazar, bu hendekler kadınlar tarafından sembolik olarak kapatılır. Köylüler, meranın içerisinde iki gece boyunca nöbet tutar. Diğer yandan, siyasi partilerin yerel teşkilatları (CHP, HDP ve Vatan Partisi) ve STK'lar (EGEÇEP) köye destek ziyaretlerinde bulunur, Torbalı'da siyasi partilerin ve STK'ların da katılımıyla bir basın açıklaması yapılır. Yine, farklı siyasi partiler ve yerel STK temsilcilerinin katılımıyla meradaki gölün etrafında bir piknik düzenlenir. Eşzamanlı olarak İzmir Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'ne köylülerin avukatı tarafından dava açılır.¹⁸ Fiili çatışma ve idari dava süreci devam ederken, Nisan 2016'da Torbalı Belediye Başkanı şirketle görüşerek, içerisinde tapusuz ağıl ve hanelerin de bulunduğu 198 no'lu parselin (222 dekar) Belediye tarafından satın alınarak köyün kullanımına devredilmesi için bir belediye meclisi kararı çıkartılır.¹⁹ Bu kararla birlikte, meranın

18 Dava "Mera Kanunu gereğince, özel şahıslar adına kayıtlı 131, 132 ve 198 no'lu parsel numaralı mera vasıflı taşınmazların" tapu kayıtlarının iptal edilerek mera özel siciline kaydının sağlanması" için açılıyor. Başvurunun gerekçesi, Medeni Kanun'un 715. Maddesinde belirtilen ve 4342 sayılı Mera Kanunu'yla özel olarak düzenlenen mera vasfına sahip alanların hukuken "orta mal" statüsüne sahip olması; devletin *hüküm ve tasarrufu* altında olmakla birlikte hiç bir şekilde özel mülkiyete konu olmadığı hükmüne bağlı olması. Bu başvurunun reddedilmesini takiben, İzmir İdare Mahkemesi'ne açılan davada, İl Mera Komisyonu mahkemeye sunduğu dilekçede, adı geçen parsellerin mera vasfı ile özel mülkiyete konu olduğundan, özel hukuk hükümlerine tabii olduğunu belirtmiş ve bu arazilere dair herhangi bir işlemde bulunamayacağını tekrar etmiştir.

19 <http://www.torbalı.bel.tr/haber/golluce-baskan-gormez-ile-guldu/>

köyün kullanımına tahsis edilmesi ve tapusuz olan evlere tapularının verilmesi vaadiyle köy ve şirket arasında yaklaşık bir sene süren çekişme sönümlenir.

Bu yeni mücadele çevirimi, 60'lardaki mücadelenin toplumsal ve politik koşullarından oldukça farklı bir tarihsel konjonktürde ortaya çıkar. 2000'ler Türkiye'sinde kırsal ve kentsel müşterek alanlara yönelik kapsamlı bir saldırı ile karşı karşıya kalırız. "Neoliberal çitleme harekâtı" olarak adlandırabileceğimiz bu süreç, 2000-2001 ekonomik krizini aşmak için benimsenen sermaye birikim rejimi ve bu rejimin öngördüğü ekonomik büyüme programının önemli bir vechesini oluşturur (Akçay ve Güngen, 2014). Bugünün "neoliberal çitlemeleri" tıpkı 60'lardaki çitlemeler gibi çeşitli biçimlerde icra edilmekte olan yerel, özelleşmiş ve kullanım odaklı ve toplulukları piyasadan ve piyasa disiplininin özerkliklerini mümkün kılan toplumsal ilişkilerinin zeminini, yeniden mülkiyetlendirilerek tanzim edilmesine dayanıyor.²⁰ Burada kritik olan, devletin yasal, bürokratik ve mali gücünün bu dönüşümü mümkün kılmak için harekete geçirilmesidir. Özellikle inşaat ve enerji sektörleri lehine yapılan bir dizi idari ve hukuki düzenleme yoluyla, kırdan mera, orman, su ve dağ gibi "orta mallar"la; kentte hazine arazileri, kamu mülkiyetindeki binalar ve park, kent içi orman ve kıyılar gibi "kamu taşınmaz kaynakları" statüsündeki alanların sermayenin temellüküne açıldığına şahit olmaktayız.²¹ Öte yandan bugünün çitlemeleri, tam da kendisinden önceki dönemin yarattığı kayıtdışı, muğlak ve çatışmalı mülkiyet biçimlerine hukuki bir düzenleme getirerek ve kendi başına işleyen bir gayrimenkul piyasası oluşturarak ekonomik büyüme yaratma iddialarına dayanıyor (Keyder 2005, Kuyucu 2014, Kaya 2010). Günümüzde neoliberal mülkiyet transferi olarak adlandırılan ve sahipsiz piyasa ilişkilerine dayandığı iddia edilen süreç çoklukla, önceden müşterekleştirilmiş ortak alanların; ya hukuki ve idari düzenlemelerle cisimleşen hukuki zor yoluyla ya da tapu ve tescil belgelerindeki muğlaklığın stratejik olarak kullanılmasıyla, yani talanla çitlenmesi anlamına geliyor. Bu süreç yerelerde direnişle karşılaşsa da, 1960'lardan farklı olarak, bugün toplumsal sınıflar arasındaki güç ilişkisinin egemen sınıflar lehine yarattığı kırılma, mücadelelerin parlayıp sönmesine yol açıyor.

Göllüce'deki direnişi günümüzdeki yerel müşterek alan savunularından farklılaştıran önemli bir özellik, bir önceki müşterekleştirme çeviriminin, yani 69 toprak işgalinin yerel bellekteki canlılığıdır. Bu işgal hareketi köydeki direnişin temel referanslarından bir tanesi olarak gözükmektedir. Direniş devam ederken köyün duvarlarındaki "Toprak işleyen su kullanandır!" "68 ruhu burada!" yazılımaları köyün kamusal mekânını ve bugünkü mücadelenin anlatısını geçmişe bağlar. Köyün yaşlıları tarafından aktarılan toprak işgali mitik bir nitelik de taşır. Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının köyü ziyaret ettiği, kahvede yere oturarak köylülerle konuştuğu ya da aslında Deniz Gezmiş'in yakalanmaktan çekindiği için köye gelmediğini fakat

20 Tarihsel ve yeni çitlemeler için bkz. Adaman, Akbulut ve Kocagöz (2017), Göztepe (2014).

21 2000 sonrası Türkiye'de müşterekler ve çitleme tartışması için bkz. Akbulut (2017), Göztepe (2018).

köye yakın bir mağarada saklanarak “öğrencilerini” köye yolladığı sık sık tekrarlanan hikayelerdendir (Teber, 2016). Köyün bugün hak iddia ettiği toprakların bizzat köylülerin devrimcilerle birlikte verdiği mücadele sonucunda alındığını ifade eden bu anlatılar bizlere müştereklerin nasıl müşterekleştirildiğini gösterirler. Tıpkı 13. yüzyıl “iştirakçilerinin” (*commoners*) ormandan ağaç toplamak ve kralın arazisine köy kurmak gibi ortak gelenekleri sürdürerek ve yenilerini geliştirerek kralın bu pratikleri hak olarak tanımaya zorladıkları gibi (Linebaugh, 2008) Göllüceliler de geçmişin müşterekleştirme pratiklerine gönderme yaparak bugün kullanım haklarını savunurlar. Zira bu hak yukarıdan verilmemiştir; Aysu'nun deyişiyle, köylüler aşağıdan bir toprak reformu gerçekleştirmiştir. Geçmişteki müşterekleştirme eylemlerinin bugünkü mücadeledeki yeri, mücadele belleğinin yerel direnişi seferber etme gücünü ve yerel mücadeledeki “yerel”in aynı zamanda mücadele belleğinin de yeri olduğunu gösterir. Fakat açık ki, doğrudan eylem sonucunda kazanılan bu hak, artık taraflar açısından bağlayıcı değildir.

Bu minvalde, şirket, köylülerin eylemlerini “mülkiyet hakkına saldırı” olarak değerlendirir. Basına yazılı olarak yaptığı açıklamaya “Göllüce’de tapulu özel mülkiyetimizdeki araziler hedef alınmaktadır” diyerek başlar. Açıklamanın devamında “[f]aaliyetlerimizi tapulu özel alanımız içinde gerçekleştirme şirket prensibimizdir. Firmamız planlarda mera olarak işaretli tarım arazisini 14 Mayıs 2015 tarihinde Evliyazade Ailesi’nden bedeli karşılığında satın alınmıştır. Arazinin eski yeni kayıtları Torbalı Tapu Dairesi’nde bulunmaktadır” deniyor ve istenildiği takdirde sunulacağı belirtiliyor. Zira, şirket için arazi, yasal olarak piyasa içerisinde satın alınmış parsellerden oluşan, geçmişi olmayan, soyut bir taşınmazdır. Şirket, açıklamasını “[a]dli raporlara yansımayan olaylara karşı şirket olarak sağduyulu ve iyi niyetli” tavırlarını koruduklarını, “gerginliğin artmaması için herhangi bir yasal başvuru” yapılmadığını, ancak “olayların tırmanması karşısında Anayasal şikayet” haklarını kullanacaklarını belirterek bitirir.²² Sağduyu ve iyi niyet açıklaması taşıyan metin bir nevi “komşuluk” ilişkisini tanıır diğer yandan da şirketin özel mülkiyet iddiasını yasal düzlemde tanıma ve dışlama hakkını zorla dayatma tehdidi içerir. Zira, şirketin özel mülkiyet iddiası, şimdide gerçekleştirilen akde dayalıdır, köylülerin ileri sürdüğü kadim geçmişi ve mücadelenin belleksel anlatısını tanımaz.

Göllüce’de çitleme ve müşterekleştirme arasındaki ikili hareketin gelecekte nasıl devam edeceğini bilemesek de, mücadele bugün hâlâ devam ediyor. 1969 işgalinde 17 yaşında olan Haydar Teker “biz o zaman Ali’nin Veli’nin devrimini yaptık, gerçek devrim, bildiğiniz gibi böyle değildir” diyerek geri dönüp baktığında direnişe dair taşıdığı hayal kırıklığını ifade ediyor.²³ Öte yandan, o dönemde kura usulü gerçekleşen toprak satışının direnişi kırdığını dile getiriyor. Teker’e göre köylülerin en büyük hatası tarımsal üretimi müşterekleştirecek bir model geliştirmemiş

22 <http://mobil.egedesonsoz.com/haber/Golluce-Direnişi-nde-koylulere-yargi-tehdidi/914612/>

23 Haydar Teker’le görüşme, Göllüce, 24 Mart 2018.

olmamaları. Bugün köylüler, farklı tarımsal üretim alanlarını içerecek bir üretim kooperatifi kurmayı planlıyor, diğer yandan da şirketin mera arazilerinin çitleri arasından sessizce geçirek hayvanlarını hazine arazisi olan meralara çıkartıyor, yine şirket arazisinden ot, salyangoz ve yakacak odun topluyor.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Göllüce'nin hikayesi bir hayli istisnai görünse de müşterekleştirme ve çitleme arasındaki ikili hareketin zamansal boyutunu ve eylemlerin ritmini anlamak açısından genelleştirilebilir bir yaklaşım çıkartmayı mümkün kılıyor. Yazı müşterekler yazınında örtük bir şekilde var olan zamansal boyutu ("ilksel" birikim, süreklilik) müşterekleştirme ve çitleme arasındaki harekete ilişkiyel ve süreçsel yaklaşarak vurguluyor. Göllüce vakasına odaklanarak uzun erimli toplumsal ve iktisadi dönüşümler üzerinden farklı çitleme dönemlerini ayırt etmeye çalışıyor. Bu şekilde, çitlemenin sürekliliğini neoliberal dönemin öncesine bakarak da anlamaya gayret ediyor. Öte yandan çitleme ve müşterekleştirme eylemleri arasındaki ikili hareketin farklı ritimlerini ve dayandıkları farklı ve çatışan zamansal söylemlerini irdeleyerek konjonktürel analizi yer ve yere bağlı zamansal düzenlerle birlikte düşünmeyi öneriyor.

Çitleme ve müşterekler kavram çifti, günümüzde neoliberal sermaye birikim süreçlerinin yeni ve yaygınlaşmış bir aşamasını tanımlamak için kullanılsa da Türkiye'de toprak üzerinde bu dönemi önceleyen ve mekânsal yaygınlık ve dönemsel yoğunluk içeren iki çitleme dönemi ayırt edebiliriz. İlki 19. yy'da 1847 Tapu Nizamnamesi ve 1858 Arazi Kanunnamesi gibi toprak üzerinde yapılan düzenlemelerle başlayan ve Yücel Terzibaşoğlu'nun ifadesiyle "toprak üzerindeki tasarruf hakları rejiminin hem içeriğini hem de mülkiyet tanımını" temelden değiştiren dönem (2006: 122). Toprak üzerinde ilk "özelleştirme dalgası" olarak tanımlanabilecek bu dönem "cemaaten tasarruf edilen meralar, ormanlık alanlar ve köy ortak malları üzerindeki toplu tasarruf haklarında aşınmaya ve kadim hakların ceza konusu haline gelmesine" işaret eder" (129). Göllüce açısından bu ilk çitleme, Hacı Ali Paşa'nın Tire ve çevresinde "arazi toplamaya" başladığı ve Göllüce çiftliğini de içerecek şekilde ortak alanları şahsi mülkiyetine geçirdiği döneme tekabül eder. İkinci "çitleme harekâtı" tarımdaki modernleşmeyle birlikte 1950'lerden itibaren ortaya çıkar. İkinci dalga, ilki gibi devletin idari ve hukuki düzenlemelerine dayanmaz, fakat tüm coğrafya üzerinde yaygınlık ve yoğunluk kazanır. Bu yazıda üzerinde durduğumuz bu dönemde tarımın modernleştirilmesi için büyük miktarda dış yardım ve kredi (Marshall yardımları gibi) aktarılması sonucunda tarım sektöründe altyapı ve teknoloji bakımlarından büyük çaplı gelişmeler ve yapı değişiklikleri yaşanır. Bu dönüşümün ilk elden sonuçlarından bir tanesi Evliyazadeler gibi toprak sahiplerinin işleyecek daha fazla araziye ihtiyaç duyması ve çoklukla topraksız ya da az topraklı köylüler tarafından müştereken kullanılan hazineye ait toprakların peyderpey gasp etmesi olur.

Yazıda bu ikinci çitleme döneminde ilk olarak Evliyazade ailesinin hazine arazilerini peyderpey kendi kullanımlarına tabi kılma girişimlerine karşı Göllüce köylülerinin gündelik müşterekleştirme pratiklerinin zamansal niteliğini anlamaya çalışıyorum. Evliyazadeler'in çitleme eylemlerinin mekâna doğrusal ve birikimsel bir zamansallık dayattığını, köylülerin dağınık ve süreksiz gündelik müşterekleştirme eylemlerinin ise bu doğrusal ritmi aksattığını ileri sürüyorum. Diğer yandan Evliyazadeler ve köylülerin toprak üzerindeki eylemlerinin varlıklarını ve meşruiyetini farklı zamansallık söylemlerinden devşirdiğini, ilkinin soyut bir zaman anlayışına dayalı özel mülkiyet hakkına dayanırken, köylülerin somut ve yaşanan fakat mitik bir geçmiş anlatısına yaslanarak toprak üzerinde müşterek bir mülkiye iddiasını ileri sürdüklerini göstermeye çalışıyorum.

1969'da gerçekleşen toprak işgali ise Evliyazadeler ve Göllüceliler arasında on yıllardır süregiden çitleme ve müşterekleştirme çatışmasının yer ve yerele bağımlı zamansal ilişkisini kıran bir tarihsel olay yaratır. Göllüceliler'in yer ve yerele gömülü "kadimden beri" kullanıma dayalı zamansal iddiaları, işgalle birlikte bugüne ve geleceğe yönelen zamansal bir nitelik kazanır. Artık müşterekleştirme eylemlerine meşruiyetini veren yeni Anayasa ve toprak reformu talebidir; eylemler gücünü sadece geçmişten değil, 1960'ların devrimci şimdisi ve geleceğinden alır. Göllüceliler yeni Anayasa'ya yapılan gönderme ve toprak reformu talebi doğrultusunda Türkiye'nin pek çok farklı yerinde ortaya çıkan toprak işgallerinin ortaklaştığı bir coğrafyanın ve kentlerde fabrika, okul işgallerinin ve sokak eylemlerinin eşzamanlı zamansallığını paylaşır.

Yazı, bu şekilde çitleme ve müşterekleştirme eylemleri arasındaki ikili hareketin müşterekler yazınında görece tali konumda bulunan zamansal boyutunu görünür kılmaya çalışıyor. Yazında hakim olan "olay" odaklı yaklaşıma karşı "olayı ortaya çıkaran, onu olasılıkların billurlaştığı bir an yapan ve ona siyasi getirisini veren" (Bensaïd ve Krivine, 2008: 133) geçmişteki müşterekleştirme pratiklerine odaklanıyor. Dolayısıyla teorik olarak müştereklerin nasıl müşterekleştirildiğine bakmanın, pratik olarak bugünün mücadelelerini anlamak için elzem olduğunu iddia ediyor.

Kaynakça

- Adaman, F., Akbulut, B., ve Kocagöz, U. (der.) (2017) *Herkesin Herkes için: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji*, İstanbul: Metis.
- Akbulut, B. (2017) "Bugün, Burada: Savunudan İnşaya Müşterekler," F. Adaman, B. Akbulut ve U. Kocagöz (der.), *Herkesin Herkes için: Müşterekler Üzerine Eleştirel bir Antoloji*, İstanbul: Metis, 279-295.
- Akçay, Ü. ve A. R. Güngen (2014) *Finansallaşma, Borç Krizi ve Çöküş: Küresel Kapitalizmin Geleceği*, İstanbul: Nota Bene.
- Aydemir, Ş. S. (2006) *Menderes'in Dramı*, İstanbul: Remzi.

- Aysu, A. (2014) "Osmanlı'dan Günümüze Köylü Mücadeleleri", A. Aysu ve M.S. Kayaoğlu (der.), *Köylülükten Sonra Tarım*, Ankara: Epos, 613-670.
- Babuş, F. (2011) *Devrim Havarileri: 68 Hareketinin Köy Eylemleri*, İstanbul: Ozan.
- Bensaïd D. ve Krivine, A. (2008) *1968: Son ve Devam*, İstanbul: Yazın.
- Blomley, N. (2013) "Performing Property: Making The World" *Canadian Journal of Law & Jurisprudence*, 26 (1), 23-48.
- De Angelis, M. (2007) *The Beginning of History: Value Struggles and Global Capital*. Londra: Pluto Press.
- Dede, K. (2017) "Altmışlı Yılların Siyasal Gündemi ya da Bir Siyasal Özne Olarak 1961 Anayasası", M.K. Kaynar (der.), *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, İstanbul: İletişim, 809-843.
- Fırat, B. Ö. (yayıma hazırlanıyor) "Köylüler, Devrimciler, Toprak, İşgal: Bitmeyen '68'" Ömer Turan (ed.), *İsyân, Devrim, Özgürlük: 50 Yıl Sonra 1968*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Fırat, B. Ö. (2018) "Küresel Hareket Döngüleri ve Müsterekleştirme Hareketleri", <https://musterekler.sehak.org/2018/09/16/kuresel-hareket-donguleri-ve-mustereklestirme-hareketleri-begum-ozden-firat/>
- Fırat, B. Ö. (2017) "Mülkiyet ve Müsterek: Göllüce'de Toprak Mücadelesi", *Toplum ve Bilim*, s. 142, 105-133.
- Geray, C. (1974) *Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar (Sorunlar Yaklaşımlar Örgütlenmeler)*, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No. 139
- Gibson-Graham, vd., (2016) "Commoning as Postcapitalist Politics" A. Amin ve P. Howell (der.), *Releasing the Commons: Rethinking the Futures of the Commons*, Londra: Routledge, 192-212.
- Gökmen, E. (2015) "XIX. Yüzyıl Ortalarında Tire Kazası Çiftliklerinin Sosyal ve Ekonomik Durumu" *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (3).
- Göztepe, Ö., der. (2014) *İlkel Birikim: Sermayenin Kaldırıcı*, Ankara: Nota Bene.
- Göztepe, Ö. (2018) *İlkel Birikim ve Acele Kamulaştırma*, İstanbul: Nota Bene.
- Gürel, B. (2008) "Türkiye'de Kırdan Sınıf Mücadelelerinin Tarihsel Gelişimi", *Devrimci Marksizm*, 71-104.
- Harvey, D. (2004) *Yeni Emperyalizm*, İstanbul: Everest.
- İslamoğlu, H. (2001) "Property as a Contested Domain: A Re-evaluation of the Ottoman Land Code of 1858", R. Owen (der.), *New Perspectives on Property and Land in the Middle East*, Cambridge: Harvard University Press.
- Karakuş, E. (2010) "Devletin Taşınmaz Mülkiyeti", *Toprak Mülkiyeti Kitabı*, S. Bayramoğlu-Özügürlü (der.), Ankara: Memleket.
- Karaömerlioğlu, A. (1998) "Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun Hikâyesi" *Birikim*, 107, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/2836/bir-tepeden-reform-denemesi-ciftciyi-topraklandirma-kanununun-hikayesi#.WYjZ28Z7FE4>
- Kaya, A. Y. (2010) "2000'ler Türkiye'sinde Tarım Politikaları ve Toprak Mülkiyeti: Efemçukuru'nda 'Mülkiyet Nedir?'" S. Bayramoğlu-Özügürlü (der.), *Toprak Mülkiyeti Kitabı*, Ankara: Memleket.
- Kürkçü, E. (2014) "Devrimci Gençlik Hareketi Üzerine", *Pratiğin Akli Teorinin Heyecanı*, Ankara: Dipnot.
- Lefebvre, H. (1996) *Writings on Cities*, Oxford: Blackwell.

- Lefebvre, H. (2017) *Ritimanaliz: Mekân, Zaman ve Gündelik Hayat*. (A. L. Batur). İstanbul: Sel.
- Linebaugh, Peter (2008) *The Magna Carta Manifesto: Liberty and Commons for All*, Berkeley: University of California Press.
- McAdam, D. ve Sewell, W. (2001) "It's About Time: Temporality In The Study Of Social Movements And Revolutions" *Silence and Voice in the Study of Contentious Politics* R. Aminzade, et al., Cambridge: Cambridge University Press, 89-125.
- Marx, K. (2011) *Kapital Cilt: I, Ekonomi Politğin Eleştirisi*, çev. N. Satlıgan ve M. Selik, İstanbul: Yordam.
- May, J. and Thrift, N. (2001), "Introduction", J. May and N. Thrift (der.), *Timespace: Geographies of Temporality*, London: Routledge.
- Midnight Notes Collective (1990) "The New Enclosures", *New Enclosures*. New York: Autonomedia.
- Mitchell, T. (2002) *Rule of Experts: Egypt, Techno-Politics, Modernity*, Berkeley: The University of California Press.
- Ross, K. (2017) *Mayıs 68 ve Geriye Kalanlar*, Ankara: Bilim ve Sosyalizm.
- Scott, J. C. (1985) *Weapons Of The Weak Everyday Forms of Peasant Resistance*, New Haven, London: Yale University Press.
- Sevilla-Buitrago, A. (2015) "Capitalist Formations of Enclosure: Space and the Extinction of the Commons", *Antipode*. 47 (4), 999–1020.
- Smith, N. (1992) "Contours of a Spatialized Politics: Homeless Vehicles and the Production of Geographical Scale" *Social Text*, No. 33, 54-8.
- Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi* (1988) İstanbul: İletişim Yayınları, 1988
- Stavrides, S. (2018) *Müşterek Mekân: Müşterekler Olarak Şehir*, çev. C. Saraçoğlu, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Terzibaşoğlu, Y. (2006) "Eleni Hatun'un Zeytin Bahçeleri: 19. yüzyılda Anadolu'da Mülkiyet Hakları Nasıl İnşa Edildi?", *Tarih ve Toplum: Yeni Yaklaşımlar*, 4, 121-147.
- Thompson, E. P. (2006) "Görenek, Hukuk ve Genel Haklar", *Avam ve Görenek*, çev. U. Kocabaşoğlu, Birikim, İstanbul.
- Tüzün, S. (1970) "Elmalı Toprak İşgali Üzerine bir Deneme", *Aydınlık*, Şubat, sayı 16, 266-275.

Görüşmeler

- Ali Haydar Teker, Göllüce, 25 Mart 2018.
- Metin Teker, Göllüce, 3 Nisan 2016.
- Hasan Taş, Göllüce, 26 Mart 2018.
- Ümit Teker, Göllüce, 25 Mart 2018.

Sürelî Yayınlar

- Aksoy, S. (1969) "Atalan ve Göllüce Olayları", *Milliyet*, 10 Şubat, 2.
- Çetinkaya, H. (1969a) "A. Menderes'in Halası'nın Arazisi İşgal Edildi", *Cumhuriyet*, 3 Şubat, 1.
- Çetinkaya, H. (1969b) "Toprak Reformu Dudaklarda Türkü Gibi", *Cumhuriyet*, 4 Şubat, 1.
- Serhan, F. İ. (1962a) "Göllüce Dramı", *Cumhuriyet* 3 Mayıs, 2

- Serhan, F. İ. (1962b) "Göllüce Dramı", *Cumhuriyet* 10 Mayıs, 2
- Demokrat İzmir (1969a) "Göllüce Halkı da Hazine Arazisi İstiyor!", 3 Şubat, 1.
- Demokrat İzmir (1969b) "Göllüce Köyünde Dün Kanlı Olaylar Çıktı!..", 18 Mart, 1.
- Demokrat İzmir (1969c) "Gençler Atalanda Çiftçilik Yaptılar", 5 Nisan, 1.
- Ege Ekspres, (1969) "Ruam Göllücede Felâket Saçıyor" 14 Mart, 1.
- Evliyazade, M. (1962) "Göllüce Çiftliği", *Cumhuriyet*, 19 Mayıs, 2.

Arşiv

"İzmir'in Torbalı ilçesine bağlı Güllüce köyünde bulunan Güllüce çiftliğinin durumu hakkında Not", Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi no: 030 01 80 50922.